

EGER, DOBÓ ISTVÁN VÁRMŰZEUM

BÁNRÉVI MÓNICA
BÉRES CSENGE JÚLIA
DOMOKOS GYÖRGY
F. MOLNÁR MÓNICA
H. SZILASI ÁGOTA
KANÁSZ VIKTOR
KÖVES-KÁRAI PETRA
KRISTÓF ILONA
KUSPER JUDIT
LUDÁNYI GABRIELLA
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA
TUSOR PÉTER
W. SOMOGYI JUDIT

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE

STUDIA AGRIENSIA 39

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6.

ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN

EGER, 2021–2024

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN

A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUMBAN 2021. SZEPTEMBER 23–24-ÉN MEGRENDEZETT
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA TANULMÁNYKÖTETE

A konferencia megrendezését és a kötet megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap Múzeumok Kollégiuma

Hazai és nemzetközi kulturális örökségvédelmi, műemléki és régészeti konferenciák, rendezvények, kiállítások, mesterkurzusok és szakmai továbbképzések megrendezésének, valamint a kapcsolódó kiadványok megjelentetésének támogatása

Altéma: 204108

Pályázati azonosító: 204108/01633

Szerkesztette és a szövegeket gondozta: H. SZILASI ÁGOTA

Nemzeti Kulturális Alap

Grafikai tervezés, nyomdai szerkesztés: ERDŐS ARANKA és M+H Bt.

Angol fordítás: JOHNSON ANDREA

Olasz fordítás: DR. DOMOKOS GYÖRGY

ISSN 0231–0244 (Studia Agriensia)

ISSN 2498–4574 (Örökségünk védelme és jövője)

Kiadó: DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM – 3300 Eger, Vár 1.

Felelős kiadó: DR. RINGERT CSABA igazgató

Készült: VALDENOR KFT. - BUDAPEST

„A múlt egy testet alkot a jelennel, s e testben egymás által, szüntelenül újat teremtenek és újjá teremődnek.

A jelen és a múlt (élet és emlékezés) ilyen együttműködése maga a negyedik dimenzió:

élet és mozgás örökös; szemben a mozdulatlan örökkévalósággal”

(Keserü Katalin)

ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – Itália öröksége Egerben

Tudományos konferencia

Dobó István Vármúzeum, Dobó-bástya konferencia terme

2021. szeptember 23–24.

2021. SZEPTEMBER 23. (CSÜTÖRTÖK)

Hippolito d'Este püspök és egri udvartartása

Dr. KRISTÓF ILONA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Intézet, főiskolai docens): *Hétköznapiak és ünnepek Egerben a 16. század fordulóján*

BÉRES CSENGE JÚLIA (Szépművészeti Múzeum Régi Képtár, művészettörténész): *Ippolito d'Este és Raffaello budapesti ifjúja*

Dr. DOMOKOS GYÖRGY (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Intézet, egyetemi docens): *Estei Hippolit bíboros egri kormányzója, Ercole Pio beszámolója Magyarországról (1508–1510 között)*

Dr. W. SOMOGYI JUDIT (PPKE BTK Klasszikus és Újlatin Nyelvek Intézete, Olasz tanszék, egyetemi adjunktus): *Giuliano Caprili magyarországi levelei*

Hadtörténet

KANÁSZ VIKTOR (MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport történésze): *Girolamo Martinengo nuncius és Eger 1552. évi ostroma*

Dr. F. MOLNÁR MÓNICA (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Turkológiai munkacsoport, tudományos munkatárs): *Antonio Caraffa és Eger felszabadítása a török alól (1687)*

Dr. VERÓK ATTILA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történelemtudományi Intézet, tanszékvezető, egyetemi docens): *Itáliai vonatkozások Zinzendorf egri várkapitány 1705-ös leírásában, a Prágában megtalált kéziratok alapján*

2021. SZEPTEMBER 24. (PÉNTEK)

Eger és az egyházi kapcsolatok – Róma...

Dr. PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, tanszékvezető egyetemi tanár): *Itáliai hatások az egri színházi életben 1810-ig*

Dr. KUSPER JUDIT (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, egyetemi docens): *Eger és Itália irodalmi vonatkozásai*

Dr. TUSOR PÉTER (MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, tudományos tanácsadó, egyetemi docens): *Egy egri püspök itáliai iratai 1617-ből (Erdődy János kánoni processusa a frascati Aldobrandini-levéltárban)*

BÁNRÉVI MÓNICA: *18. századi egri püspökök (Erdődy Gábor, Barkóczy Ferenc, Eszterházy Károly) itáliai kapcsolatrendszere*

Pyrker János László és a 19. századi művészeti és egyházi kapcsolatok

Dr. LUDÁNYI GABRIELLA (Eszterházy Károly Főiskola, nyugalmazott művészettörténész): *Pyrker érsek egri székesegyháza és szobordíszei*

KÖVES-KÁRAI PETRA (Egri Érseki Látogató Központ, művészettörténész muzeológus): *A velencei mechtáristák emlékezete Pyrker János László egri érsek hagyatékában*

Még egy kis képekbe zárt Itália (helyszín: Ziffer Sándor Galéria)

H. SZILASI ÁGOTA (Dobó István Vármúzeum, művészettörténész): *Az Egri Képtár legszebb itáliai festményei Dosso Dossitól (1489–1543) Kovács Mihályig (1818–1892)*

Szakmai eszmecsere a nap előadásairól, konferenziazárás

TARTALOMJEGYZÉK

AZ ÖRÖKSÉGÜNK VÉDELME ÉS JÖVŐJE 6. – ITÁLIA ÖRÖKSÉGE EGERBEN
TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

programja
7. oldal

Tartalomjegyzék
9–10. oldal

DOMOKOS GYÖRGY
TADDEO LARDI EGRI PÜSPÖKI JÓSZÁGKORMÁNYZÓ MAGYARORSZÁGI LEVELEI
11–20. oldal

KRISTÓF ILONA
HÉTKÖZNAPOK ÉS ÜNNEPEK EGERBEN A 16. SZÁZAD FORDULÓJÁN
21–33. oldal

BÉRES CSENGE JÚLIA
IPPOLITO D'ESTE ÉS RAFFAELLO BUDAPESTI IFJÚJA
34–46. oldal

W. SOMOGYI JUDIT
GIULIANO CAPRILI MAGYARORSZÁGI LEVELEI
47–58. oldal

KANÁSZ VIKTOR
EGER ÉS A SZENTSZÉKI DIPLOMÁCIA.
GIROLAMO MARTINENGO JELENTÉSEI EGER 1552. ÉVI OSTROMÁRÓL
59–68. oldal

TUSOR PÉTER
EGER ÉS ITÁLIA IRODALMI VONATKOZÁSAI
69–89. oldal

F. MOLNÁR MÓNICA
ANTONIO CARAFFA ÉS EGER FELSZABADÍTÁSA A TÖRÖK ALÓL (1687)
90–101. oldal

PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA
ITÁLIAI HATÁSOK AZ EGRI SZÍNHÁZI ÉLETBEN 1810-IG
102–116. oldal

KUSPER JUDIT
EGER ÉS ITÁLIA IRODALMI VONATKOZÁSAI
117–129. oldal

BÁNRÉVI MÓNICA

18. SZÁZADI EGRI PÜSPÖKÖK ITÁLIAI KAPCSOLATRENDSZERE – ERDŐDY GÁBOR, BARKÓCZY FERENC,
ESZTERHÁZY KÁROLY
130–145. oldal

LUDÁNYI GABRIELLA

PYRKER ÉRSEK EGRI SZÉKESEGYHÁZA ÉS SZOBORDÍSZEI
146–165. oldal

KÖVES-KÁRAI PETRA

A VELENCEI MECHITÁRISTÁK EMLÉKEZETE
PYRKER JÁNOS LÁSZLÓ EGRI ÉRSEK HAGYATÉKÁBAN
166–179. oldal

H. SZILASI ÁGOTA

AZ EGRI KÉPTÁR LEGSZEBB ITÁLIAI FESTMÉNYEI DOSSO DOSSITÓL (1489–1543)
KOVÁCS MIHÁLYIG (1818–1892) ÉS A DOBÓ ISTVÁN VÁRMÚZEUM
180–203. oldal

A KÖTET SZERZŐI

205–208. oldal

TUSOR PÉTER

EGY EGRI PÜSPÖK ITÁLIAI IRATAI 1617-BŐL

Erdődy János kánoni processzusa a frascati Aldobrandini-levéltárban

A forrás

A Vatikáni Apostoli Levéltár kora újkori anyagának fontos, a *Hungarica*-feltárás szempontjából egyik különlegesebb forrástípusát az úgynevezett kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek (*processus informativus*) alkotják. A személyes dokumentumok, esetenként előforduló saját kezű önéletrajzok hazai viszonylatban is egy főpapi proszopográfiai adattár alapjait képezik. A magyar püspökökről és püspökségekről – néhány római eljárás kivételével – zömmel a császári nunciaturán lefolytatott tanúkihallgatások jegyzőkönyvei az 1620-as évektől kezdve ugyanis többé-kevésbé hiánytalanul fennmaradtak a vatikáni levéltár különböző fondjaiban. VIII. Orbán (1623–1644) csak 1626-ban rendelte el a dokumentumok kötelező archiválását. A fele részben a püspökjelöltre, felerészben pedig az egyházmegye állapotára irányuló, mintegy kéttucatnyi kérdésre feleletet adó, és legkevesebb három tanú vallomását rögzítő hazai processzusok az ezt megelőző időszakból elvéve találhatók meg a vatikáni levéltáron belül a bíborosi kollégium, a bécsi nunciatura, továbbá az úgynevezett *Dataria Apostolica* archívumában, a legkorábbi 1613-ból.¹

A közlemény tárgyát képező jegyzőkönyv a Vatikánon kívül, az Aldobrandini hercegek Frascatiban található magánlevéltárából (*Villa Belvedere*) került elő. A pápai megerősítés ügyében eljáró Pietro Aldobrandini bíboros iratai között maradt ránk.² A kutatás figyelmét eddig elkerülő³ forrás ismereteink szerint a legkorábbi fennmaradt egri *processus informativus*.⁴ Az 1617. április folyamán Prágában lefolytatott eljárás során a pápai nunciaturán összesen öt tanú tett eskü alatt vallomást: Jagustich Pál apostoli protonotárius, zágrábi olvasókanonok; Malenich Miklós császári és királyi udvari familiáris, a horvát–szlávön rendek küldötte (*legatus*) az udvarban; Székely György, Klesl bíboros udvari prefektusa; Ramocsaházy Mihály pozsonyi

kanonok, végül Ferenczffy Lőrinc udvari magyar titkár.⁵ Kivétel nélkül régi személyes ismeretség alapján vallottak az egyházmegye állapotáról, illetve megelőzően a király által ugyan már kinevezett püspök (magyar szemléletben *episcopus electus*, „választott püspök”), de kánonjogilag még csak püspökjelölt (*episcopus nominatus*, „megnevezett püspök”) életéről a feltett kérdések alapján.⁶ Jagustich 10 éve, Ferenczffy 11 éve ismerte a jelöltet. Mindketten bolognai tanulmányai idejéből. Malenich 20 éve, közös beszélgetésekből. Székely 18 esztendeje, földiek voltak, gyakran látta a szülői házban. Ramocsaházy 6 évvel korábban személyesen találkozott Erdődyvel, annak páрмаi tanulmányai idején.⁷

Az általuk elmondottak érdekes kortárs pillanatfelvétel az egri egyházmegye viszonyairól a Bocskai- és Bethlen-féle hadjáratok köztes idejéből. Az Erdődy Jánosról szóló beszámolóik pedig az egyházmegye egyik legismeretlenebb, a pápai megerősítéséig végül el nem jutó és püspöki székét végül el sem foglaló főpásztoráról szolgáltatnak hiánypótló adatokat. Erdődy 1526 után a legkevésbé ismert egri ordinárius. Sugár István alpművében alig közöl róla érdemi információt.⁸ A helyzet az Erdődy-családra irányuló újabb genealógiai kutatásnak köszönhetően ugyan valamelyest javult,⁹ a probléma azonban máig megoldatlan. Továbbra sem tudjuk, tulajdonképpen ki is volt Erdődy János, hogyan került az egri egyházmegye élére,

5 Jagustich Pál vallomása elején 37 évesnek vallotta magát, apostoli közjegyzőnek és zágrábi olvasókanonoknak. Ekkor már múlt időben emlékezik meg egri olvasókanonokságáról (*Jegyzőkönyv*, I/15. pont), melyet 1613. november 18-án nyert el (II. Mátyás Linzben kelt oklevele mindkét jog doktorának és zágrábi olvasókanonoknak mondja). Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL-OL), Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL), Libri Regii (A 57), vol. 6, fol. 435–436. Bolognai éveiről, nevelősködéséről Erdődy mellett lásd alább Veress Endrénél (alább 74. j.). Rövid pályarajza szerint 1604–1619 között volt a zágrábi káptalan tagja. LJUDEVIT IVANČAN 1924. 486–487, n. 713. (A zágrábi kanonokok kéziratos proszopográfiája Varga Szabolcs – Lakatos Bálint – Nemes Gábor útvonalon jutott el hozzám.) – A 47 éves Malenich Miklós („de Kovilocz”) császári és királyi udvari familiáris, és a horvát–szlávön rendek képviselője volt az udvarban. Neve Körös vármegyei birtokadomány kapcsán tűnik fel még a forrásokban. MNL-OL MK Libr. Reg. (A 57), Vol. 6, fol. 85–86, Magyar Kamara Archivuma (MKA), Neo-Registrata Acta (E 148), fasc. 707, n. 21. – A többi tanú szerepelt Pázmány kánoni kivizsgálásában is, az itteni vallomása szerint Varasd megye területéről származó Székelyre lásd TUSOR 2017a. 48., 69. j., Ramocsaházyra Uo. 34., 68. j., végül Ferenczffyre Uo. 41–42., 64. j.

6 A kérdőpontokat és magyar fordításukat lásd: http://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/interrogatoria_processuum-canonicorum.pdf (p. 4–5, n. 2.) [utolsó letöltés: 2022. január 8.].

7 Lásd alább *Jegyzőkönyv*, I–V/1. pont.

8 SUGÁR 1984. 295–296.

9 BENDA 2007.

1 E szeriális vatikáni forrástípusra további nemzetközi és hazai irodalommal: TUSOR 2017b, vö. alább 15. jegyzetben is. Kutatásunk felső időhatára 1711. A 18. századi jegyzőkönyvek módszeres feltárására: TÓTH 2017.; TÓTH 2018.

2 A lelőhelyről és a kutatás módszeréről Pázmány ugyanitt található jegyzőkönyve kapcsán írtam. TUSOR 2017a. 118–123.

3 A 17. századi egri jegyzőkönyvek egyházmegyei részének módszertanilag is figyelemreméltó feldolgozása: MOLNÁR 2002. 77–96.

4 A forrás lelőhelye és jelzete: Archivio Storico Aldobrandini, Frascati (Villa Belvedere), Documenti Storici, n. 17/13. A jegyzőkönyv oldalai számozatlanok. Részben kivonatos (személyi rész), részben teljes (egyházmegyei rész) közlését lásd alább a tanulmány után, „*Jegyzőkönyv*” címszó alatt. Ekként is idézzük a továbbiakban. – A tanúkra néhány további adat alább, vallomásuk kivonatos közlésénél.

és mi akadályozta abban, hogy ne rezideáljon püspöksége területén. Mi több, majd egy évtizedig tartó főpásztorsága alatt be se tegye a lábát oda.¹⁰ Magatartása fél évszázaddal a rezidenciakötelezettséget isteni jogra hivatkozva előíró Trentói/Trienti Zsinat (1545–1563) után, már-már hihetetlen jelenség.¹¹ Kiváltképpen, hogy Jászón ekkoriban már ideiglenes székhelye működött a püspökségnek, káptalan-nal.¹² A korábbi kutatás azzal magyarázta, hogy „Bethlen Gábor felső-magyarországi katonai sikerei folytán teljesen kiszorult egyházmegyéjéből, és se tere, se módja nem volt ott püspöki funkciója gyakorlására.”¹³

Közleményünk célja, hogy a vatikáni történeti kutatások erőterében, eddig ismeretlen itáliai *Hungarica*-anyag feltárásával, részbeni publikálásával és itt következő elemzésével igyekezzünk közelebb jutni a mindeddig legismeretlenebb kora újkori egri püspökhöz: életpályájához, személyiségéhez, bizonyos szempontból családjához és kapcsolatahoz az egri egyházmegyével.¹⁴ A kivételes proszopográfiai relevanciájú jegyzőkönyvet (és mellékleteit) tehát elsődlegesen biográfiai szempontok mentén dolgozzuk fel. Eközben feleletet várunk arra a kérdésre is: mi magyarázza azt, hogy bár az egri püspöki szék az 1610-es évek derekán évtizedes üresedés – sőt az egyházmegye átmeneti megszüntetése – után betöltésre került, mégis 1625-ig nélkülözni kényszerült aktív főpásztorát. Mindezt éppen Pázmány Péter esztergomi érsek kinevezésével és működésének első évtizedével párhuzamosan, amikor is az 1611. évi nemzeti zsinat programja alapján már megindult a trentói/trienti katolicizmus térhódítása Magyarországon, az esztergomi érseki székbe pedig e modernizációs történelmi folyamat emblematikus, hiperaktív alakja került. A proszopográfiai/biográfiai elemzés ekképpen általánosabb egyháztörténeti jelleget is kap, illően ahhoz a kontextushoz, melyben maga a forrás keletkezett.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a frascati jegyzőkönyvnek csupán az életútra irányuló vallomásait dolgozzuk fel. Az egyházmegyei rész esetében, említett érdekes „pillanatfelvétel” jellege ellenére megelégszünk annak köz-

lésével. Pontosabban fontosnak tartjuk azt, lévén a lelőhely exkluzív és ithonról nehezen elérhető. Csupán egy-két adatot hasznosítunk belőle.¹⁵

Erdődy születése, származása, egyházi állapota és vallásossága

Eddig is tudni lehetett, hogy e rejtélyes egri püspök Erdődy Tamás horvát bán és Ungnád Mária fia volt, és hogy Bolognában, majd az ingolstadti jezsuitáknál tanult.¹⁶ Esetében a biográfiai alapadatok: a születés és halálozás időpontja napra pontosan megállapíthatók. Vegyük először szemügyre a már régóta ismert adatot. A zágrábi székesegyház főoltárának „leckeoldalán” (*cornu epistolare*) található míves barokk, a püspök címerével díszített *epitaphium* közlése szerint a püspök „obiit die 13 Augusti anno Domini 1626. aetatis suae 37.”¹⁷ A halálozás időpontja nem szorul különösebb értelmezésre, a születés azonban igen. Bár az 1626-os évszám mintájára első pillantásra a 37-nél is sorszámban gondolkodhatunk, hiszen hiányzik a betöltött évekre vonatkozó *annorum*’ megjelölés, nem nagy tere marad a bizonytalankodásnak. Igaz, Veress Endre „37 éves korában” értelmezést adott a feliratnak.¹⁸ A filológiai kérdés nem öncélú, és nem pusztán akadémikus, hiszen a sírfeliratból a szám értelmezésével határozható meg a születés pontos éve. Tőszám esetében 1588, sorszám esetében 1589. Ez persze igazából csak akkor dönthető el, ha tudjuk a születés napját is. És lám igen, egy 1613-as ingolstadti műdedikáció címlapja árulja el nekünk a pontos dátumot: Erdődy születésnapja június 24-re esett.¹⁹ Vagyis az 1626. augusztus 13-ai halálozáskor 37. életévében járt, tehát 1589-es születési évben kell gondolkodnunk a sírfelirat értelmezésekor.

A biográfiai alapadat tisztázásában a frascati Aldobrandini-levéltár forrása megerősíti ezt az interpretációt. Jagustich Pál zágrábi olvasókanonok 1617. április 4-ei

10 Hoffman György említi a Magyar Kamarához írt levelében (Nagyszombat, 1627. július 20.), hogy Erdődy mindvégig Szlavóniában tartózkodott püspöksége idején. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Hofkammerarchiv (HKA), Hoffinanz-Ungarn, r. Nr. 141, Konv. 1630. április, fol. 263–264.

11 A rezidenciakötelezettségre és végrehajtási problémáira legújabban: PEREIRA 2016. n. 3., 67–70.

12 Az egyházmegye 17. századi történetére Sugár idézett munkája mellett informatív SZEDERKÉNYI 1891., továbbá számos adat NOVÁKY 1907. A kutatási helyzet sokkal jobb a század utolsó harmadára: MIHALIK 2017. (további egyházmegye-történeti irodalom itt). – A Bocskai-féle vallásháború nyomán átmenetileg szekularizált püspökség helyreállítására lásd alább, 80. j.

13 SUGÁR 1984. 295.

14 A közelmúltban az olasz barokk zenetörténet is foglalkozott Erdődy János személyével egy zenemű dedikációja kapcsán. TASCETTI 2021. – A minket 2020-ben megkereső fiatal padovai kolléga rendelkezésére bocsátottam vatikáni anyaggyűjtésem több adatát (Vá. Uo. 17., 18., 24. j.), ezeket majd közvetlenül idézzük. Ugyanígy teszünk az apa, Erdődy Tamás szerepével kapcsolatos meglátásainkkal.

15 Kizárólag a jegyzőkönyvek „személyi” részével foglalkozunk, és tárjuk fel őket 1605–1711 között. Miként az alábbi forrásfüggelékben (*Jegyzőkönyv*) látszik, a szeriális forrástípus hasznosítására kivonatolt közlési módozatot alkalmazunk. Ezzel szemben az egyházmegyéről szóló vallomásokat itt *in extenso* hozzuk, a lelőhely exkluzivitása miatt, illetőleg idevágó módszertani kompetencia hiányában. Egyik, részben módszertani előközleményünk: TUSOR 2018.

16 SUGÁR 1984. 295., BENDA 2007. 111.

17 A teljes sírfelirat: „Ill(vstrissi)mi ac R(everendi)ss(i)mi D(omini) D(omini) Ioan(nis) Erdodi el(ecti) Ep(isco)p(i) Agrien(sis) S(acrae) C(aesareae) Regiaeque M(aiestatis) consiliari(i) haereditarii Comitibus Montis Clavdii et Varasdien. qui obiit die 13 Avgvsti An(n)o D(omini) 1626. aetatis suae 37. Tmvlv(m) hvnc marmore exornavit Gaspar Verbanovich cvstos et can(onicvs) Zagrabien(sis) olim Cantor et Can(onicvs) Agrien(sis) ac Praep(ostv)s Stephani Regis ibidem svvs vero in studiis praefectvs amoris ergo”. Közölve: VALENTIC 1969. 45–47., idézi TASCETTI 2021. 10. és 26. j., illetve a halálozási dátumot közli VERESS 1941. 123., innen idézi BENDA 2007. 111., Farlati nyomán szintén hozza szövegét IVANČAN 1924. 474.

18 Kerchelich nyomán. VERESS 1941. 123. és óutána ugyanígy BENDA 2007. 111. TASCETTI szintén ezzel az interpretációval él, s habozás nélkül az 1589-es születési év mellett tette le a voksát. TASCETTI 2021. 10. j.

19 *Catena Jovis Aurea, sive Vinculum Geniale, quo admodum Illustrem Comitem, Magnificum Rectorem, ac Dominum, Dominum Ioannem Erdeodum ab Eberau, &c., Illustrissimi Domini Domini Thomae Erdody [...] filium VIII. Cal. Iul. Natali suo Collegium [...] sibi devincire conabatur*, Ingolstadti: ex Typographico Andreae Angermarii, 1613.

elmondása szerint Erdődy János ekkor betöltött 28 éves volt (*annorum viginti octo completorum*), és már a 29-hez közeledett (*et iam vigesimum nonum attigit*). Jagustich adatközlései első pillantásra is megbízhatónak tűnnek, külföldi tanulmányai alatt ő volt a fiatal gróf kísérője, felügyelője.²⁰ A többi tanú, ha nem is ilyen pontosan, de egybehangzóan nyilatkozik, Ramocsaházy például Erdődytól és familiárisaitól hallotta, hogy 28 éves.²¹ A közlések szerint Erdődy János 1617. április 4-én 28 éves volt, és csak közeledett a 29. betöltött életévhez, vagyis a június 24-éhez. Mindebből a sírfelirat értelmezésével egybecsengve ismét az következik, hogy a sírfelirat 37-es száma a 37. életévre, vagyis a betöltött 36-ra utal.

Akad azonban egy kis bökkenő, ami még ennél is alaposabb forráskritikára késztet bennünket. Ha ugyanis nem elégszünk meg címlapjának szemlészésével, hanem belelapozunk az imént említett 1613-as ingolstadt kiadványba, ami voltaképpen egy születésnap *panegyricus*, a dedikációs levél végén 23. születésnapot olvashatunk.²² Van tehát három biográfiai alapforrásunk, melyek alapértelmezésben önmagukban és perdöntőnek számítanak a kora újkori forrásviszonyok között, mégsem jutunk egyértelmű eredményre, hiszen utóbbi információ sem nem 1588-ra, sem pedig 1589-re, hanem egyértelműen 1590-re utal. Hitelesnek utóbbit kell elfogadnunk. Egyfelől specifikus műfaja miatt: kifejezetten születésnap ünnepségről van szó, másfelől itt semmilyen kritikai megfontolással nem tudunk élni. A tanúvallomásoknál akár Jagustich, akár az „adatszolgáltató” püspökjelölt és környezete kapcsán könnyen tetten érhető a motiváció az adatkozmetikázásra: a püspökszentelés kánoni korhatára 30 év volt, diszkrétan efelé igyekeztek növelni az életkort, szemlátomást összebeszélve.²³

A sírkőfelirat esetében elvileg találunk egy eddig nem említett magyarázatot: eszerint a korban nem kivételes módon a megélt naptári évek számát adták meg, nem bíbelődtek a születésnap figyelembevételével, ami esetleg nem is lehetett ismerős vagy fontos a sírfelirat készítőjének, készítőjének számára. Itt azonban erről szó sem lehet, a készítő Verbanovich Gáspár, aki még elő fog kerülni az alábbiakban, hasonlóan közeli kapcsolatban állt a fiatal Erdődy-sarjval, mint Jagustich. Ugyanúgy pontosan tisztában volt mindennel. Ugy tűnik, a sírkő szintén e „kozmetikázott” életkort örökölt meg. Eger rejtőzködő

püspökének biográfiai alapadata, születése azonban eltér ettől és a következő: 1590. június 24.

Nem öncélúan időztünk el ennyi ideig a születés időpontjának meghatározásánál. Módszertanilag tartottuk részben kihívástelinek, részben bemutatandónak, hogy egy autentikus kora újkori életadat hogyan, milyen körülmények és episztemológiai „veszedelmek” során állapítható meg. Önmagában tudniillik egy sírkőfeliratot, vagy az életkorra irányuló egybehangzó tanúvallomásokat is perdöntő adatnak szoktunk tekinteni, nem beszélve arról, hogy összhangban is állnak egymással. Mégis, ha az ingolstadt dedikáció ajánlólevelének vége nem adja a 23-as számot, egy magabiztos, ám mégis téves adattal gazdagodott volna a történetírás. Az elkövetkezőkben, ígérjük, megkíméljük az efféle metodikai kitérőktől az olvasót. A továbbiakban az Erdődy János életútjáról többé-kevésbé a kánoni kivizsgálás kérdőpontjai mentén fogunk haladni. A szépített adatközlés detektálása miatt azonban a szokásosnál is nagyobb kritikával fogunk eljárni.

A születési helyet tekintve három tanú szinte egyöntetűen az apa, Erdődy Tamás varasdi várát nevezik meg, Ferenczffy csupán a zágrábi egyházmegyében biztos, Ramocsaházynek semmiféle információja nincsen. A szülőket: Erdődy Tamást és Ungnád Máriát azonban ő is megnevezi, és mindkettőt katolikusnak mondja. A többi tanú hasonlóképpen nyilatkozik. Az apát katolikusnak vallják, Ungnád Máriát protestánsnak, és nem mulasztják megemlíteni, hogy az eredetileg protestáns (lutheránus) anyja férjhezmenetele után katolizált. Továbbá hangsúlyozzák, hogy a felekezetváltásra még Erdődy János születése előtt, a jól értesült Jagustich szerint egészen pontosan két évvel korábban került sor.²⁴ Miként az életkor esetében, itt is szembeötlő a vallomások egyöntetűsége, illetve a három horvátországi származású tanú gyakorlatilag azonos adatközlése. Utóbbiak szemlátomást egyeztettek, és mintha a királyi titkár is tőlük nyerte volna információit. Annak ki hangsúlyozása, hogy az anya már a püspökjelölt születése előtt katolizált, megint csak kánonjogi szempontból volt fontos. Ellenkező esetben külön felmentést kellett volna kérni a protestáns („eretnek”) származás akadályától, ami nyilván elhúzta volna, illetve bonyolította volna a procedúrát. A felmentést alapértelmezésben a római és egyetemes inkvizíció feladata volt megtárgyalni.²⁵

Erdődy Tamást az összes tanú katolikusnak mondja, az első három külön ki is hangsúlyozza, hogy mindig is az volt,²⁶ különösen Jagustich, aki személyesen

20 Jegyzőkönyv, I/4 és IV/4. pont.

21 Malenich kinézetéből gondolja, hogy több-kevesebb 28, Székely egyenesen úgy hiszi, hogy már belépett a 29-be, Ferenczffy csak annyit közölt, hogy nincs még 30 éves.

22 Az *Epistola dedicatoria* utolsó oldalán (p. [vi]) ez áll: „Vale et Natalem vigesimum tertium ordine feliciter, ac sexcentos, si vota valent, expecta”. Vö. fentebb, 19. j.

23 Malenich és Székely kivételével a 11. pontban a többiek elismerik, hogy a 30. év (még éppen) be nem töltése kánoni akadály.

24 Jegyzőkönyv, I–V/2–3. pontok.

25 Miként Pázmány esetében történt. Vö. TUSOR 2017a. 200–224, különösen 214skk.

26 Jegyzőkönyv, I–V, 3. pont.

Erdődy Tamástól szerezte be a családra vonatkozó információkat.²⁷ Az egyöntetűség itt erős érvnek tűnik a hitelesség mellett. Nem valószínű, hogy az országos ismertségnek örvendő horvát bán, tárnokmester esetében nyilvánvalóan hamis állítást tettek volna. Ilyenről az életkor esetében sem volt szó (egyedül a pontos születési dátumot ténylegesen ismerő Jagustich manipulálhatta némileg a többi tanút). Mindez azért érdekes, mert a szakirodalom állítása szerint Erdődy Tamás még 1598-ban is protestáns nevelőt tartott udvarában, és katolizálását a 17. század első éveire teszik. A tanúvallomásokból azonban egyértelmű, az 1598-as, perdöntőnek tűnő információ nem Tamás úrra vonatkozik. Az újabb kutatás már katolikus voltára hoz adatot 1596-ból, a vallomások alapján viszont úgy tűnik, hogy a konverzióra még a 16. század utolsó évtizedénél is jóval korábban, nagyon fiatal korban kerülhetett sor. Olyannyira, hogy az esemény vagy nem jutott a tanúk tudomására, vagy olyan régen történt, hogy nyugodt szívvel el is hallgathatták. Mert azt viszont biztosra vehetjük, hogy Erdődy Tamás apja, Erdődy (II.) Péter († 1566 körül) valóban lutheránus volt, erről 1562-ből és 1563-ból biztos adatok szólnak, vagyis az 1558-ban született Tamást is ilyennek keresztelték.²⁸ A kérdésre a forrás kritikájánál hamarosan visszatérünk.

Erdődy János kinevezett egri püspök Malenich és Ferenczffy szerint mintegy két, a többiek szerint három éve kapta meg a nagyobb rendeket, vagyis szentelték alszer-, végül áldozópappá. A koronatanú Jagustich, aki nemcsak papszentelésén, hanem az első miséjén is részt vett. A papszentelésre tehát 1614-ben kerülhetett sor, ami egybevág a tanulmányok befejezésének idejével, ahogyan hamarosan látni fogjuk.

Az állandó udvari szolgálatban lévő Ferenczffy kivételével mindegyik tanú részt vett szentmiséjén, Malenich azt közölte, hogy szinte minden nap misézik. Ugyanakkor egyöntetűen állították, hogy semmilyen egyházi beosztása, szolgálata nem volt, nem is lelkipásztorkodott, „házában élt” szolgáltaival.²⁹ Az egyházi funkció hiánya rendkívül szokatlan a korszakban. Ezt szemlélőként a tanúk is érezték, s Erdődy különféle erényeinek elősorolásával és méltásokkal igyekeztek kompenzálni: vétkező szolgáját azonnal elbocsátja, jámbor élete mások épülésére szolgál; bárcsak sok hozzá hasonló pap lenne Magyarországon, kiválósága még az udvar tagjai között is csodálatot vált ki; a jámbor élet tükörképe – sorolták.³⁰

Malenich külön kiemelte böjti fegyelmét; és hogy erősen bírálta a főurak és püspökök fényűző életmódját.³¹ E közléseknek persze lehet valamiféle valós alapjuk, mindenesetre igencsak kirínak a 17. századi tanúvallomások sablonos dicséretei közül. Jagustich méltató szavai a figyelmes olvasó számára egyenesen ironikusnak hatnak: „papszentelése után okosságot és erényességet mutatva otthonában lakozott” – mondta Erdődyról, tulajdonképpen dicsérve annak semmittevését.³²

Erdődy tanulmányai, tulajdonságai

A tanúk számos, személyes tapasztalaton alapuló információt közölnek Erdődy János tanulmányairól. Jagustich 10 éve ismeri a jelöltet annak bolognai tanulmányai idejéből, aki a filozófiai kurzust Pármában fejezte be, ott is védte meg téziseit, három évig pedig Ingolstadtban tanult teológiát, utóbbi helyekre ő maga kísérte el. Malenich csak Pármát és Ingolstadtot említi, ugyancsak három évvel. Közlése szerint mindkét egyetem „rektora” volt. Ez nyilvánvalóan egyfajta diákvezetői cím lehetett, és a szemináriumokban Magyarországon ma is szokásos duktor, főduktor szerepéhez hasonlíthatjuk. Malenich információinak alapja egyfelől Erdődy pármái tézis-kiadványa, melyet birtokolt, illetve Ingolstadtról préceptora közlése volt. Utóbbi kilétére hamarosan visszatérünk. Hasonló helyeket és időtartamot közöl Székely. Őneki a pármái téziskiadványból maga a jelölt adott. Róla Klesl bíboros udvarmestere kertelés nélkül kijelentette, hogy „aligha van sok nála tudósabb püspök Magyarországon”. Ramocsaházy csak pármái tanulmányait említi, viszont kitér arra, hogy filozófiai tézisei védésének nagyon kedvező híre volt. Egy nyomtatott példányt ő is kapott Erdődytól. Doktori fokozatról egyik tanú sem tud, így Ferenczffy sem. A királyi titkár csupán általánosságban említi filozófia, teológiai stúdiumait, de szükségesnek látja aláhúzni, hogy tudásában az ifjú felülmúl néhány magyar püspököt.³³

A személyes közléseket is tartalmazó vallomások segítik pontosítani Erdődy tanulmányainak időbeli behatárolását, mely tanulmányokkal kapcsolatban a vallomások mellett egyéb források is hasznosíthatók. A vallomások szerint 1606-ban érkezett Bolognába, és Pármába három szemeszter után, tanulmányai felénél ment át.³⁴

27 Vö. *Jegyzőkönyv*, I/1. pont

28 Vö. BENDA 2007. 110., PAYR 1924. 139–140., 187–188. Elképzelhető, hogy Draskovich Györgynek szerepe lehetett a katolizálásban, de ezt Benda tévesen állítja a 17. századra vonatkoztatva, Draskovich 1573–1578 között volt Zágráb főpásztora, és már 1587-ben meghalt (a hivatkozott hely; PAYR 1924. 187–188. csupán „*ánatikus zágrábi püspökök*”-ről ír. Vö. BENDA 2007. 111. és 119. – Az 1596-os adatra és értelmezésére: BUBRYÁK 2008. és MOLNÁR 2018. 184. 41. j.

29 *Jegyzőkönyv*, I–V, 5 és 9. pontok.

30 *Jegyzőkönyv*, I/6. és 10., II/5–6., III/10. pont.

31 *Jegyzőkönyv*, II/9–10. pont.
32 *Jegyzőkönyv*, I/9. pont.
33 *Jegyzőkönyv*, I–V/8. pont.
34 VERESS Endre három bolognai tanulmányi időt említ, kezdőév és forrásmegjelölés nélkül, vélhetően az alább idézendő *Dotes Intellectuales* alapján, de az csak annyit mond, hogy Erdődy elvégezte a három év filozófiát, és Pármában védte meg téziseit. VERESS 1941. 388–389. Ferenczffy vallomásának hitelét erősíti, hogy a bolognai anyakönyvek szerint 1602–1606 között tanult ott (*Uo.*, 119–121), illetve elég valószínűtlen, amit Veress állít (388–389), hogy Erdődy máshol tanult (Bolognában) és máshol védett (Pármában), s hogy utóbbi helyre azért ment, hogy nyugodtabban dolgozhasson tézisein. A Ferenczffy vallomása (*Jegyzőkönyv*, V/8. pont) szerinti váltás felidőben sokkal valószínűbb, oka a peregrináció folytatása, illetve az lehetett, hogy Erdődy Pármában a *Collegium Nobilium Farnesianum* tagja lehetett (utóbbi információ tézisei címlapjáról származik).

Szorgosan osztogatott, említett tézisei 1610 tavaszán láttak napvilágot. Elején II. Mátyásnak szóló, április 10-én kelt ajánlólevelet, illetve dicsőítő költeményt találunk a szerzőtől. A díszes kiállítású, 1033 vitatételt tartalmazó kötetből („*Conclusiones ex Philosophia peripatetica...*”) egy példány maradt ránk.³⁵ Bolognától Erdődy egy másik kisebb kötettel (*Dotes Intellectuales...*) búcsúzott, mely hozzáírt verseket tartalmazott.³⁶ A fiatal gróf, bár 1610. május végére befejezte filozófiai tanulmányait, Ingolstadtba csak 1611-ben iratkozott be, ezt az ottani jezsuita egyetem anyakönyvéből tudjuk.³⁷ A kihagyás oka talán egy hosszabb otthoni tartózkodás vagy egy közbeiktatott hosszabb peregrináció lehetett Itáliából Németországba. Az adat jól kiegészíti, pontosabban hitelesíti a vallomások közléseit: a három év teológia ezek szerint valóban 1614-ben ért véget és került sor ekkor a papszentelésre, ahogy korábban láthattuk.³⁸ A Prágában 1617. április 4-én felvett tanúvallomások a már szemrevételezettek mellett végezetül több, más jegyzőkönyvek szokásos méltatásától eltérő laudációt tartalmaznak. Ilyen, hogy jámbor élete kifejezetten mások épülésére szolgál; tudását, erkölceit tekintve aligha van kiemelkedőbb nála Magyarországon; az egri püspökségre kiváló tulajdonságai mellett előkelő származása is méltóvá teszi, illetve ebben sem előzheti meg senki.³⁹

A vallomások kritikája

A különleges, máshonnan a korszakból fel nem lelhető biográfiai információk tényközlései életszerűek, szemlátomást valós adatokat hoznak, akár a születés és az életvitel helyét, módját, a különféle magatartáselemeket, illetve a tanulmányokat nézzük. Utóbbiakat kontrollforrásokból is ellenőrizni tudtuk. Az apa, Erdődy Tamás vallását tekintve ugyanakkor egyéb hiteles források alapján kizárható, hogy katolikusnak született volna, miként a tanúk állítják. Viszont a szakirodalom által nyilvánvalóan téves forrásértelmezés nyomán 1598 utánra, illetve újabban a 16. század utolsó évtizedére tett felekezettváltás jóval korábban, nagyon fiatal korban (de vélhetően az apa Erdődy Péter 1565. évi halálát követően) következett be. A köztudat már nem számolt vele, sőt lehet, hogy már a tanúk sem tudták (a vallomás letételénél Jagustich 37, Malenich 47, Székely

43, Ramocsaházy 30 évesnek mondta magát, Ferenczffy-ről máshonnan tudjuk, hogy 1576-ban született.⁴⁰ Mindezt jóval régebben történt, mint az anya, Ungnád Mária katolizálása, melyet nem hallgattak el, és amit Jagustich vallomása alapján 1587/88-ra tehetünk (a szülők házasságkötése 1585-ben történt).⁴¹

A vallomások az ilyesfajta jegyzőkönyvek szokásos méltatásaitól eltérő szuperlatívuszai azt a benyomást keltik bennünk, hogy Erdődy János esetében a kora újkori katolicizmus egyik legnagyobb formátumú alakjáról van szó, akár személyes tulajdonságait, moralitását, vallási erényeit, akár tudását, műveltségét nézzük, nem is beszélve származásáról. Az egyetemi tanulmányai során keletkezett nyomtatványok mindezt igazolni is látszanak: a díszes, impozáns kivitelben publikált 1033 vitatételéről a pármaji jezsuita akadémián 1610. május végén háromnapos disputát tartottak, általa és hozzá írt költemények sora Bolognától Ingolstadtig hirdette különleges képességeit. E kiadványokból nyilván jutott Magyarországra is (beleértve az udvart is), nemcsak a téziskötetből, amiről több is vallotta, hogy megkapta Erdődytől.

Alaposan olvasva a Frascatiban őrzött vallomások szövegét, egyedül Malenich vallomásában figyelhetünk fel némi anomáliára, amikor is azt mondja, hogy a „könnyelműségetől”, még pontosabban a „gyerekes, mulatságos, játékos” dolgoktól mentes, és csupán „korához képest tud eligazodni a dolgok között”.⁴² E két teljesen szokatlan megjegyzést okozta gyanúnkat azonban elhessegetik a kánoni kivizsgálás jegyzőkönyvéhez csatolt melléletek. Az eredeti, pergamenre írt formájában fennmaradt uralkodói bemutatóirat csupán szokásos, magyar királyi kegyúri formulákat tartalmazza.⁴³ Ezzel szemben az Erdődy János által az eljárást – 1617. március 18-án megadott rendkívüli felhatalmazással – lefolytató Alessandro Vasoli internunciushoz benyújtott, a processzus lefolytatását kérő kérvény⁴⁴ nemcsak az előző évi királyi kinevezését tudatta. Egyúttal eltökélten és hatásosan amiatt sürgette a kivizsgálás mielőbb megindítását, majd pápai bullák megadását és felszentelését, hogy úgymond mielőbb gyarapíthassa és helyreállíthassa a katolikus vallást az „eretnek tévedésektől” fertőzött, az évek alatt elhanyagolt, teljes Felső-Magyarországot magába foglaló egri egyházmegyében.⁴⁵

35 Címoldalának, első lapjainak hasonmása, kötetleírása VERESS 1941. 388–389.

36 Uo. 122–123., Vö. 577–579 is.

37 BITSKEY 2006. 198.; FREIHERRN 1939. 215. A beiratkozás pontos dátuma 1611. október 29. volt. Ugyanezen a napon iratkozott be logikára Carolus Barilowitz horvát nemes, aki vélhetően Erdődy kíséretéhez tartozott. (A gróf maga írja, hogy többedmagával érkezett a bajor városba. Lásd alább, 71. j.)

38 A kisebb rendek felvételére mindazonáltal már jóval korábban sor került, 1606-ban ezek birtokában érkezett Erdődy Bolognába, ezt apja leveléből tudjuk. Idézi BENDA 2007. 111. és 119. (32. j.). A levél megerősíti Ferenczffy vallomását is az 1606-os tanulmánykezdetéről. Fontos aláhúzni, hogy apja levelének tanúsága szerint Erdődy már 1606 márciusában Bolognában volt. Lásd imént, 34. j. és alább 64. j.

39 *Jegyzőkönyv*, I/11., II/11., III/11., IV/11. pont.

40 TUSOR 2017a. 41.

41 BENDA 2007. 111. Végképp nem tudhatjuk, hogy Jagustich a meglátásunk szerint „kozmetikázott” 1589-es, vagy az ingolstadti kiadvány szerinti 1590-es születési dátumnál tette két évvel korábbra az anya felekezettváltását.

42 *Jegyzőkönyv*, II/7.

43 Prága, 1617. márc. 12. II. Mátyás V. Pál pápához Archivio Aldobrandini, Doc. Stor. n. 17/13.

44 „*Copia instantiae*”. Uo. Mivel hivatkozik a királyi bemutatóíratra (melyet a kérvényhez mellékelve érkezett meg a nunciatúrara), márc. 12. és az eljárás megkezdése, ápr. 4. között keletkezett.

45 „*amexas processum pro me super episcopatu Agriensi formare, in urbem eundem sanctissimo domino nostro transmittre, ac partes suas ita interponere dignetur, qualiter confirmatione propediem in eo obtemperant catholicam religionem tot haereticorum erroribus infectam, quasi postliminio pro viribus restituere possim*”. Uo.

Az egri püspöki székhely betöltésének folyamata 1617-ben

Az eljárás tanúkihallgatási részét 1617. szeptember 12-én lezáró Vasoli záró értékelésében alkalmasnak tartotta Erdődyt az egri püspökség élére, és ugyanezt ismételte meg szeptember 15-én kelt levelében, melyet a pápai Államtitkárságot felügyelő Scipione Borghese bíboros neposhoz intézett a processzus ügyében, s kifejezetten támogatta a pápai megerősítését. Fő érve szerint az egyházmegye javai királyi kezelésben vannak, de jó esély kínálkozik arra, hogy Erdődy felszentelése esetén befolyásos apjának köszönhetően évi 1000 tallérnyi jövedelmet biztosítani fognak az új főpásztor számára a püspökség bevételeiből.⁴⁶ Kérte a bíborost, hogy mindezek alapján járjon közben a pápánál, hogy Erdődy megkaphassa a kánoni kor alóli felmentést, amelynek eléréséhez a tanúk vallomása alapján mintegy 14 hónap hiányzik.⁴⁷

Utóbbi szám a vallomásokból nem következik, viszont az áprilisi állapotot tekintve pontosan rímel a júniusi születési dátumra, ezt tehát Jagustich informálisan közölhette az internunciusal – ő mint tudjuk, Ingolstadt-ban is Erdődyvel volt, tudhatott róla, sőt szerepe lehetett a korábban említett ünneplő kiadványban –, igaz, egy évet kozmetikázott az adaton, melyen immár a pápai diplomata sem talált különösebb kivetnivalót. Tudni kell, hogy korábban az életkor kifejezetten problémát okozott. Az udvar ugyanis már 1615 végén ki akarta nevezni Erdődyt, a nuncius azonban ellenállt, és közölte az ügyet erőltető Melchior Klesllet, a Titkos Tanács elnökével, hogy nem fogja lefolytatni a kánoni kivizsgálást, mondván, a jelöltnek még három éve hiányzik az előírt korból. Az egri székhely betöltése indokál Prágában az országgyűlési katolikus szavazatok növelését hozták fel.⁴⁸ Az Államtitkárság január 9-én jelezte vissza, hogy a Kúriánál még nem tettek lépéseket a horvát bán fiának érdekében, és egyetértett a nunciusal, hogy ellenállt a kinevezésnek.⁴⁹ Ekkor még egyébként abban reménykedtek Rómában, hogy az új püspök majd legalább 3–4000 tallért meg fog kapni az egri egyházmegyének a pápai diplomáciai levelezésben évi 40 000-re becsült, a pozsonyi kamara által kezelt bevételeiből.⁵⁰

Mi több, első pillantásra úgy nézi ki, hogy Erdődy kinevezésével a kezdeti vonakodás után végül nemcsak a pápai diplomácia, hanem maga Pázmány is egyetértett, vagyis hasonló reményeket táplálhatott irányában. Az internuncius kérésére ugyanis ő vette ki az ilyenkor kötelező hitvallást Erdődytól, aki a – korábbi zágrábi püspökkel azonos nevű – Bratulich Simon prépost kíséretében kereste fel őt Körömcányán. Az esemény két nappal korábbi megtörténtéről szeptember 7-én, Garamszentkeresztről írt levelében tájékoztatta a prágai nunciaturát.⁵¹ Hasonló megoldásra, tehát hogy a jelölt nem járult személyesen a nuncius elé, és a hitvallás kivételét delegálták, alig találunk példát a 17. század első felében.⁵² Annyiban még inkább szokatlan a megoldás, hogy Erdődynek Pázmányhoz kellett mennie, amikor a – szerintünk a születési hellyel megegyező, vagyis – varasdi lakhelyéhez közeli Zágrábban Domitrovich Péter személyében⁵³ a Szentszék által megerősített, felszentelt püspök is delegálható lett volna erre a feladatra.

A rendelkezésre álló forrásokból világosan rekonstruálható, hogy a püspökkinevezés Rómán kívüli szakasza tulajdonképpen zökkenőmentesen zajlott. Erdődy azt írja említett kérvényében az internunciusnak, hogy az előző évben, 1616-ban nevezték ki, és abban nincs is okunk kételkedni, hogy a királyi aktus valamilyen formában megtörtént, hiszen alaptalanul nem mert volna állítani egy ilyen nyilvánvaló tényt hivatalos kérelmében a püspökjelölt. Ugyanakkor az is biztosra vehető, hogy a kine-

di Prelato... „Pare bene stravagante, che da molti anni in qua si ritengono le entrate di quella chiesa, che secondo chiella scrive ascendono a 40M tallari, concedendone solo a chi sarà provisto tre o 4M, il che non si sa, come si possa fare...” AAV Segr. Stato, Germania, vol. 114K, fol. 522rv., AAV Fondo Borghese, Serie I, vol. 94S, fol. 9rv. – A jövedelmek kérdésére másik tanulmányunkban visszatérünk. Vö. alább, 85. j.

51 Alessandro Vasoli hivatalos felhatalmazása Pázmánynak a hitvallás kivételére (hogy a jelöltnek, tekintettel a nagy földrajzi távolságra, ne kelljen Prágába utaznia) (Prága, 1617. május 20.), és Pázmány válasza, Garamszentkereszt, 1617. szeptember 7.: *uo. Az esztergomi érsek Dallos Miklós egri nagyprépost közjegyzői közreműködésével vette ki a hitvallást: „a reverendissimo domino comite Ioanne Erdedy nominato episcopo Agriensi in regia Civitate Crenniciensi, ubi nos convenerat, praesentem admodum reverendo domino Nicolao Dallos, protonotario apostolico aliusque testibus servatis de iure servandis fidei professionem excepisse”*. Az átküldött hitvalláson megtalálható Erdődy s.k. aláírása és püspöki pecsétje. – Megjegyzendő, hogy Dallos hitelesítő záradéka Pázmányt még csak királyi tanácsosnak címzi hivatalos intitultúrájában. Bár Pázmánytól kezdve a két magyar rendi vezető: a nádor és az esztergomi érsek végig a 17. században úgy mond „hivatalból” tagja a titkos tanácsnak, épp még Pázmány esetében ezek szerint mégiscsak megfigyelhető egyfajta evolúció. 1616. november 8-án még csak királyi tanácsosként tűnik elő, 1618. június 30-án már a császár és király tanácsosának nevezi magát, 1619. január 10-én viszont már titkos tanácsosnak. Vö. HANUY 1910–1911. I., n. 43, 99, 101. Utóbbi talán mégis II. Ferdinánd sikeres megválasztásával hozható összefüggésbe, de csak közvetetten, hiszen erre és a koronázásra már 1618 tavaszán sor került. A problémára vö. https://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/2019-01/pazmany_es_a_titkos_tanacs.pdf [utolsó letöltés: 2022. január 8.].

52 A másik példa: Posgay János boszniai püspök Pázmány előtt Pozsonyban, 1630. júl. 8-án ismételtén letette a hitvallást. A kivizsgálás 5 éve volt Sopronban, a megerősítési eljárás elhúzódása miatt kellett ismételni. AAV Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi Canonici (= P. Vienna), n. 18. – A 17. század második felében, kiváltképpen a vége felé már jóval több példát találunk. Ekkorra a katolikus hit tisztaságának kérdése már jóval kevésbé volt problémás. Lásd például Bársony György esetét Pozsony, 1664. okt. 18., Lippay György előtt). AAV P. Vienna, n. 144.; AAV Archivio Concistoriale, Processus Canonici (= P. Cons.), vol. 63, fol. 511r–522v.

53 Hierarchy Catholica IV. 375.

46 Ezt megerősíti Ferenczyff vallomása is. *Jegyzőkönyv*, V/21. pont.

47 Az internuncius eredeti levele szintén a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyv mellett. Archivio Aldobrandini, Doc. Stor., n. 17/13.

48 „Pensa sua maestà per accrescere et valersi de voti cattolici nelle diete d’Ungheria di nominar al vescovato d’Agria un figliolo già sacerdote del conte Erdeoli, signor principalissimo di quel regno, giovane per quanto intendo, di vita irreprehensibile, alla quale però in agibilibus non corrisponde intieramente il suo talento...” De Mara jelentése, Prága, 1615. december 21. Archivio Apostolico Vaticano (AAV), Segreteria di Stato, Germania, vol. 114K, fol. 522rv.

49 „Sinhora non è stata fatta parola alcuna del figliolo del conte d’Erdeoli per la chiesa d’Agria et vostra signoria ha fatto bene et prudentemente a non formare il processo senza haverne ordine da sua santità.” AAV Fondo Borghese, Serie I, vol. 94S, fol. 9rv.

50 „L’entrate di quella Chiesa, sono molti, et molti anni, che in caso di vacanza furono applicati al pagamento de confini oltre essa conseguentemente, per lunghissimo tempo improvvisa

vező iratot 1617. március 8. és március 29. között állították ki, mivel 8-án egy királyi oklevél Egert még üresedésben levőnek, 29-én viszont már betöltöttnek mondja.⁵⁴ A kinevező irat tehát minden bizonnyal márc. 12-én, a pápának címzett bemutatóirattal egy napon kelt, ami ha nem is kötelezőnek, de szokásosnak tekinthető az udvari magyar kancellária gyakorlatában.⁵⁵

A kérvény benyújtása után szinte azonnal sor került tanúkihallgatásokra, méghozzá megbízható, a jelöltet jól ismerő közreműködők, köztük az akkor mindenható Klesl bíboros udvarmestere és a királyi kancellária titkára részvételével. Székely György, Ferenczffy, illetve Ramocsaházy Mihály fél évvel korábban Pázmány hasonló eljárásnál is közreműködött.⁵⁶ A szeptember 12-ei lezárás is gyorsnak mondható. A jegyzetekből a hiteles közjegyzői tisztázat már jóval korábban is elkészülhetett volna. Tulajdonképpen maga Erdődy okozott némi csúszást, hogy nem utazott el Prágába, hanem végül csak szeptember elején sikerült letennie a kötelező hitvallást Pázmány előtt. Ezt követően viszont detektálhatóan begyorsultak az események. Körmöcbányáról az érsek kísérőlevelével a Dallos Miklós által hitelesített, szeptember 5-én letett hitvallás pár nap múlva már Prágában volt, ennek megérkezése után zárta le Vasoli 12-én az eljárását, majd írta meg említett jelentését Borghesének, szeptember 15-én. Vasoli ebben nem említi, hogy a processzust is küldené, ha így tett volna, pontosabban amikor így tesz az internuncius, akkor rendre megemlíti ennek tényét. A jegyzőkönyv vélhetően Erdődyék által, a császári diplomácia útján jutott Rómába, ahol azonban először a pápai Államtitkárságra került. Innentől fogva a – jelen kutatás alapjául szolgáló – iratok ugyanazt az utat járták be, mint egy évvel korábban Pázmány processzusa, az illetékes bíboros protektorhoz, pontosabban annak az eljárásban illetékes auditorához, egyben római ágenséhez kerültek. Ezt nemcsak a jegyzőkönyv Pázmány hasonló életdokumentumáival azonos lelőhelyéből következtethetjük ki, hanem abból a rövid hátiratból, amit szemlátomást az Államtitkárságon vezettek rá: „*Al signor cavallier Olivieri*”. Iacomo Olivieri volt tudniillik Franz von Dietrichstein bíboros, Magyarország és az örökös tarto-

mányok protektorának római „mindenesé”, neki kellett szerveznie a pápai megerősítési procedúrát, mindenekelőtt Pietro Aldobrandini bíboros komprotektor közreműködésével, akinek iratai között, a máig az Albobrandini család tulajdonában álló palotában a jegyzőkönyv páratlan módon ránk maradt.⁵⁷

Míg azonban Pázmány esetében már szűk két hónap lezajlott a római megerősítési procedura, Erdődy esetében itt hirtelen megállt a dolog. Bulláit nem expedálták, sőt már a korhatár alóli pápai felmentés regisztruma sem található meg a Brévetitkárság köteteiben.

Arisztokrata családi stratégia – Erdődy egri püspöki kinevezésének háttere

Az eddig gördülékeny történet Rómában elakadt. Gyorsan és véglegesen. Semmiféle nyoma nincs annak, hogy bármiféle további lépés történt volna az ügyben. Az ügyintézés márciustól mintaszerűen zajlott, Rómában is a megfelelő helyre és kezekbe kerültek a formailag és tartalmilag kifogástalan iratok. Vasoli szeptember 15-ei jelentésének dátumából, és abból, hogy mellékelték a jegyzőkönyvhöz az következik, hogy az összes irat már október elején a Kúriában volt. Ha a jelek szerint külön küldött jegyzőkönyv sokat késett volna, nem biztos, hogy erre sor kerül, ismerve a pápai Államtitkárságon kezelt ügyek sokféleségét, és az ehhez párosuló bizonyos fokú rendtelenséget.

Mi történhetett?

Első lépésben próbáljuk meg módszertani modellként használni a Reinhard-féle kora újkori mikropolitikai paradigmát, ami már Pázmány történelmi helyzetbe kerülésénél is segítségül szolgált. Az eddig idézett forrásokból egyértelműen kitapintható, hogy az Erdődy János mögött álló patrónus, akinek a püspökségét köszönheti, nem más, mint apja, Erdődy Tamás horvát bán, illetve tárnokmester, a korabeli magyar arisztokrácia hősi nimbuszsal övezett egyik vezetője.⁵⁸ De Mara nuncius jelentésében rendre mint nem is saját nevével, hanem csak mint a befolyásos főúr pap-fia jelenik meg Erdődy János („*un figliolo già sacerdote del conte Erdeoli, signor principalissimo di quel regno*”). Vagyis nem csupán egyszerűen a patrónus-kliens rendszer koordinátáin kell értelmezünk Erdődy egri püspökségét,⁵⁹ hanem a kora újkori arisztokrata családi stratégiák összefüggésében.⁶⁰ A bánnak már bizonyíthatóan évtizedes törekvése volt, hogy családja befolyását Magyarországon az államalkotó egyházi renden belüli pozíciók megszerzésével is növelni fogja. De nemcsak egy

54 MNL-OL MKL Libr. Reg. (A 57), vol. 6, fol. 614 és 626. – A kinevezés adminisztrációja körüli bonyodalmakra utal, hogy II. Mátyás Prágában kelt 1617. február 16-ai levelében értesítette Pázmányt és Hetesi Pethe László kamarai elnököt, hogy gróf Erdődy János választott egri püspököt királyi tanácsossá nevezte ki, és utasította őket az eskü kivételére. FRANKL 1870. 66–67., n. 54. (a fejlécben és ennek nyomán az irodalomban tévesen febr. 6-ai dátummal).

55 Legyen elég most Agatich János zeng-modrusi, illetve Dallos pécsi példáját hozni, 1617. február 10. és 1619. május 23. MNL-OL MKÁ Collationes Ecclesiasticae (E 229), vol. 1. fol. 262–263., Archivio Aldobrandini, Doc. Stor., n. 17/11, FRANKL–RÁTH 1867. 5., MNL-OL MKL Conceptus Expeditionum (A 35), n. 97/1619.

56 Lásd TUSOR 2017a. 34skk és 48skk. A kihallgatásokat lefolytató nunciatúrai tisztviselő, a közjegyző személye és (ennek következtében) az írásképe megegyezik Pázmány jegyzőkönyvével.

57 A további ügymeneti részletekre: TUSOR 2017a. 200–224.

58 Pályájának összefoglalása további irodalommal: BUBRYÁK 2008. 265–266.

59 Vö. REINHARD 1997. 289–310., REINHARD 1997. 127–141.

60 Főúri családok pozícióinak évszázadokon átívelő biztosítására magas egyházi pozíciókban: REINHARD 1976, REINHARD 2000.

racionalis, a család presztízsét a *status saecularis* tagjaként elérhető méltóságok mellett egy másik, igencsak jövedelmező területen növelni kívánó törekvése volt szó, hanem korábbi minta, minták követéséről. Az Erdődy család ugyanis egy évszázaddal korábban már birtokolt mesés egyházi javadalmakat. Nemcsak a családot a főnemesség soraiba felemelő Bakóc Tamás bíborosra gondolhatunk, hanem az azonos nevű Erdődy (Bakócz) János, illetve – a mohácsi csatából megmenekült – Erdődy Simon zágrábi püspökökre (1512–1518, illetve 1518–1543). Ferrarában és Bolognában, illetve Padovában tanultak.⁶¹ Erdődy Tamás eredetileg idősebb, István fiát szánta egyházi pályára. 1604-ben II. Rudolf kifejezetten az ő kérésére és érdemeire hivatkozva nevezte ki szerémi püspöknek.⁶² István azonban megvakult, így kánonjogilag alkalmatlanná vált a püspökszentelésre. Királyi kinevezésű püspök, pusztán a címmel, semmiféle javadalommal és tényleges funkcióval ettől talán még maradhatott volna, igaz, fogyatékosága esetleges országgyűlési szereplését is kétségesse tette, ahol pedig szavazatának jelentősége lett volna, kiváltképp a küszöbön álló egyházpolitikai harcokban.⁶³ A továbblépés lehetősége egy fontosabb, gazdagabb javadalomra azonban nem jöhetett szóba.

Ez magyarázza miért kérte már 1606 márciusában Erdődy Tamás II. Rudolftól, hogy fogyatékosága miatt fogadja el István fia lemondását a szerémi püspökségről, és helyére nevezze ki másik fiát, a Bolognában tanuló Jánost.⁶⁴ Erre azonban nem került sor, a szerémi püspök Majthényi László lett.⁶⁵ Erdődy azonban folyamatosan

napirenden tartotta fia püspökségének kérdését. Az ingolstadtai tanulmányok idején is szorgalmazta azt. Már 1612 végén, 1613 elején kérvényezte az egri püspökséget, melyhez megnyerte hethesi Pethe László kamarai elnök támogatását is.⁶⁶

Az apa mellett a forrásokban felbukkanó másik, döntéshozatali helyzetben lévő szereplő Melchior Klesl, a császári Titkos Tanács nagyhatalmú elnöke, II. Mátyás uralmi rendszerének kulcsfigurája. Róla Placido De Mara 1615. végi jelentéséből kifejezetten tudjuk, hogy nemcsak exponálta magát Erdődy János egri püspöki kinevezése mellett, hanem kifejezetten sürgette is azt a pápai diplomácia képviselőjénél.⁶⁷ Indoka, az országgyűlési szavazat, fontos, de nem elégséges szempont. Ezt ugyanis más alkalmas jelölttel is biztosítani tudták volna. Sokkal nagyobb súllyal eshetett latba, hogy Klesl ezáltal maradéktalanul biztosítani tudta volna magának a befolyásos főúr támogatását, mindenekelőtt a legégetőbb, nemcsak magyar, hanem európai jelentőséggel bíró kérdésben, II. Mátyás utódának saját elképzelései szerinti megválasztásában, de egyéb téren is.⁶⁸

A Habsburg-utódlás problematikája Pázmány esetében is meghatározó szempont volt, Erdődy kinevezéséről pedig ugyanúgy 1616-ban született döntés, mint Pázmányéről.⁶⁹ Igen ám, de a királyválasztás kérdése 1618. májusban jutott tetőpontjára, addig a pápai megerősítést, hasonló hatékonysággal és diplomáciai nyomásgyakorlással dűlőre lehetett volna vinni Rómába. Ilyen irányú sürgetésnek azonban nincsen nyoma. Vagy azért, mert Erdődy már idejekorán a gráci főherceg Ferdinánd pártjához csatlakozott, és nem működött közre Klesl praktikáinak támogatásában, aki saját befolyása meghosszabbítása, átmentése érdekében tovább taktikázott a trónöröklés kérdésében. Igaz, ha így történt, Ferdinánd később halálából felléphetett volna V. Pálnál a bullák kiállítása érdekében. Sokkal valószínűbb azonban, hogy Erdődy János ügyének elejtésében a meghatározó ok az volt, hogy míg Pázmány esetében

61 *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, Zagreb 1995, 229–232 és 233–237. Erdődy (Bakócz) Jánosra külön is: KOLLÁNYI 1900. 122–123. Itáliai tanulmányaira VERESS 1941. *ad indicem*.

62 Az 1604. márc. 12-ei királyi kinevező irat „*adolescens*”-ként említi Erdődy István, és kifejezetten hivatkozik apja kérésére és érdemeire. MNL-OL MKA Coll. Eccl. (E 229), vol. 1, fol. 228–229, MNL-OL MKL Libr. Reg. (A 57), vol. 5, fol. 649–650 (n. 230).

63 Kiváltképpen, hogy a címzetes, illetve választott püspökök közjogi háttérbeszorítását elrendelő 1608-as tc. sosem lépett hatályosán érvénybe. *Lásd* mindeerre további irodalommal: TUSOR 2000.

64 Egészen pontosan arról írt kérvényében Erdődy Tamás, hogy István abban az esetben mondana csak le püspökségéről, amennyiben azt Bolognában tanuló öccse, János kapja meg: „... cum idem Stephanus propter defectum oculorum sive visus se, ut deceret, episcopatu fungi minime posse animadvertat, illum fratri suo Ioanni, qui nunc Bononiae in studiis versatur, et iam sacri ordinis initiatus, libens resignaret, si sua maiestas clementer huic resignationi annueret. Erdődy levele Mátyás főherceghez, „in curia mea Chiche”, 1606. március 9. Vagyis kizárólag öccse javára szándékozott lemondani, ami az úgynevezett *resignatio in favorem* Itáliában elterjedt intézményének speciális formája. Elképzelhető, hogy a püspöki kinevezés kérvényezését épp az itáliai tanulmányok megkezdése inspirálta. *Vö.* fentebb, 38. j. A mellékelt, a kutatás által már idézett datálatlan kérvények (Mátyáshoz és Rudolffhoz) ezt a mozzanatot nem tartalmazzák. Az ügyben Mátyás 1606. november 29-én írt Rudolffnak, a kérvényeket azonban a márciusi keltezésű levél alapján kell datálni. ÖStA HKA Hoffinanz-Ungarn, r. Nr. 91. Konv. 1606. november, fol. 44–51. – A *Libri Dignitariorum* tévesen állítja, hogy 1607. május 3. előtt meghalt volna. MNL-OL MKA Libr. Dign. (E 683) vol. 3, fol. 169 (*Vö.* ennek nyomán TUSOR 2016. 228).

65 Majthényit valamikor 1607–1608 folyamán, inkább 1608-ban nevezhették ki. *Vö.* KOLLÁNYI 1900. 224, MNL-OL MKA Coll. Eccl. (E 229) vol. 1, fol. 291–292. Erdődy István utóljára 1607. március 24-én szerepel a *Királyi Könyvekben*, Majthényi pedig 1609. január 6-án tűnik fel először szerémi püspökként, széküresedésről nincs adat. MNL-OL MKL Libr. Reg. (A 57), vol. 5, fol. 815–817 és vol. 16, fol. 689–692. 1614. decemberben lefolytatott processzusa: Archivio Aldobrandini, Doc. Stor. n. 17/14.

66 Pethe Lászlónak a *Hofkammer*hez írt levele, Bécs, 1613. január 19. ÖStA Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Ungarische Akten, Miscellanea, Fasc. 422, Konv. A, 34–35.

67 *Lásd* De Mara nuncius imént idézett jelentését (48. j.).

68 II. Ferdinánd megválasztásának problémájára és európai dimenzióira: TUSOR 2016. 235–308., különösen 238–240. és 270–275. – Az öröklés diplomáciai dimenzióival foglalkoztunk, vatikáni források és kurrens nemzetközi szakirodalom alapján. Csúpan 2–3 mondatban tértünk ki jogi dimenziókra III. Fülöp trónigénye és az Ognate-szerződés kapcsán: „ő az egyetlen fiatalabbnak számító – 1578-ban született – férfi tagja a dinasztiának, aki felmenői között tudhatta anyai nagyapjaként II. Miksa” (*Üo.* 238–39). Csúpan előtanulmányunkra hivatkozva (Századok 145 [2014] 5. sz., 1081–1110, 1088–1089.). Lektor Zoltán Attila bárminemű indoklás nélkül tévesnek nevezi az iménti állítást, majd három oldallal később más szavakkal ő maga is ugyanezt mondja: „*Márpedig III. Fülöp spanyol király trónigényét a (magyar jogban egyáltalán nem létező) leányági öröklésre – az anyja I. Ferdinánd unokája volt – alapozta*”. LIKTOR 2020. 105., 444. j. és 108. Egy esetleges könyvkiadásban érdemes lesz ezen még elmélkedni; a közjogi eszmefuttatásokat sokkal jobban beágyazni a reálpolitikai keretekbe; kiváltképpen pedig az osztrák–magyar közjogi küzdelem idején született jogtörténeti állításokat alapos tudományos kritika alá venni.

69 Utóbbi eseményre: TUSOR 2016. 127skk.

a Kúria több, mint együttműködő volt Klesl terveinek támogatásában és a jezsuita szerzetes személyében saját céljai megvalósulásának biztosítékát is látta, Erdődy János kapcsán ez nemcsak hogy hiányzott, hanem épp ellentétes irány feltételezhető a római döntéshozatalban. Az akceptált primér politikai szempont mellé ugyanis jó fél évszázaddal a Trentói/Trienti Zsinat lezárása után mellőzhetetlen posztulátumként az egyházkormányzati is társult. És míg Pázmány esetében ez szintén komoly eredményekre jogosított fel – utólag a várakozásokon felül beigazolódva –, Erdődy János esetében teljesen kizárható volt a konfeszszionális értékek és érdekek megfelelő képviselete, és ezt valamilyen úton-módon Rómában világosan felismerték, pontosabban megtudták.

Katolikus konfesszionalizáció és főpásztori (in)habilitás

Vajon mi is lehetett a probléma? Egészen pontosan az, hogy Erdődy Jánosban nem egy kiváló társadalmi, szellemi és anyagi kondíciókkal megáldott szépreményű zsenit tisztelhetünk, mint ahogy az a fennmaradt, eddig elemzett forrásokból elég meggyőzően kitűnik. Különösen az iskoláztatás során keletkezett kiadványok: a díszes tézisek, a dicsőítő költemények Bolognától Ingolstadtig tévesztik meg első pillantásra az utókort, ami nem csoda, hiszen ez volt a céljuk a kortársak irányában is. Erdődy János tudniillik szellemileg fogyatékos főúri származék volt. A túlnyomó többségükben a vatikáni levéltárban őrzött kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek módszeres kutatásának köszönhetően erre nézve adataink vannak. Erdődy utóda, Pyber János eljárásában mind a négy tanú, Lósy Imre kinevezett váradi, Dávid Pál kinevezett pécsi, Posgay János kinevezett boszniai püspök és Senkvicz Máttyás esztergomi kanonok egybehangzóan vallotta, hogy Erdődy súlyos mentális betegséggel küzdött. Sopronban, 1625. november 17-én a következőket állították: régóta melankolikus betegségben szenved, esztét vesztette (Lósy); esztelensége (*amentia*) miatt alkalmatlan a püspökségre (Dávid), éppen hogy beszámítható (Posgay) és mindkettejük szerint ezért nevezték ki helyére Pybert; Senkviczinél az alkalmatlanság (*inhabilitas*) okaként *amentia* és *delirium* szerepel.⁷⁰ Azt, hogy pontosan mi és milyen mélységű volt a fiatal gróf problémája, közelebből nem tudjuk megállapítani. Ingol-

stadti tanulmányai megkezdéséről tudósító s.k. levele sem segít ebben, szemlátomást diktálták neki, és a családon belüli imázssépítést szolgálhatta.⁷¹

A hiteles közlések fényében az eddig félretett halvány gyanúk, súlyos értelmet nyernek, és minden pozitívum hátrányára fordul. A szorgosan osztogatott, pazar, vas-kos tézisek, a dicsőítő költemények nem a szív és értelem bőségéről szóltak, hanem épp azok hiányát voltak hivatott palástolni. Nincs itt másról szó, mint Erdődy Tamás nagyszabású programjáról, amely az idősebb fiú, István tragédiáját követően – a megvakulás körülményeit nem ismerjük – pénzt, időt és energiát nem kímélve igyekezett szellemileg fogyatékos fia egyházi karrierjét megalapozni. Egy, a mentális problémákat palástolni hivatott pozitív profil felépítésére a kora újkori iskoláztatás, a külföldi *peregrinatio* kínálkozott, méghozzá szubjektív és objektív szempontokból egyaránt.

A szubjektív szemponton azt értjük, hogy a kora újkori egyetemi, jezsuita akadémiai rendszer volt annyira „rugalmas”, hogy a gazdag és befolyásos gróf kedvére tegyen. A téziseket, költeményeket nyilvánvalóan nem szellemi fogyatékkal élő fia írta. Kísérétében, környezetében ott találjuk nemcsak az őt mindenrovára elkísérő Jagustichot (ő lehet a korábban emlegetett *praeceptor*, aki Prágában gondosan kiokította a többi tanút, mindeneke előtt Malenichot), hanem Bolognában Bozdogh Mártont is, aki a filozófiai magisztere volt, aki a feljebb említett, az imént mondottak fényében jóval beszédesebb cíművé vált *Dotes Intellectuales* nevet viselő verseskötetet „*cliens perpetuus*”-ként jegyezte. A kötetben egy verssel feltűnik Verbanovich Gáspár zágrábi kanonok is, mint „*praefectus Domini Comitiss*”. Vele már találkoztunk, ő állította a sírkövet 1626-ban, amin többek között mint a néhai főpap tanulmányi prefektusaként tüntette fel magát.⁷² A kötetben a bolognai illír–magyar kollégium is köszöntötte Erdődy Jánost, mint patrónusát. Mind Verbanovich, mind Jagustich ezen intézmény rektora is volt korábban. Ennek a zágrábi kanonokokból álló, képzett és rangos csapatnak a feladata volt „menedzselni” a fiatal gróf tanulmányait. Közreműködésükkel válik érthetővé a díszes kivitelű, és ezernél több

70 „...ad quem episcopatum fuit nominatus comes Ioannes Erdődy („Arduedi”), qui nunquam accepit confirmationem a Sede Apostolica et modo laborat morbo inveterato melancolico vocato, amentia ... – ...quia dominus Erdődy (Arduedi) habuit post mortem Stephani Szulhay (Suay) nominationem a 7 annis, et nunquam habuit confirmationem; et audio, quod propter amentiam et inhabilitatem iste modernus obtinuit istum episcopatum ... – ...dominus Arduedi non habuit confirmationem, et iste dominus Arduedi modo est mentis compos, et inhabilis ad episcopatum propter amentiam, propterea fuit nominatus dominus reverendissimus Piber – ... qui modo est inhabilis propter amentiam et delirium. AAV P. Vienna, n. 17., AAV P. Cons., vol. 20, fol. 338r–349v (a vallomások 12. pontjában).

71 „Deo bene favente decima quinta die mensis Octobris sanus et salvus cum coeteris Ingolstadium appuli. Civitas haec et situ loci pulcherrima est, et literarum studio celeberrima. Ego triduo post meum adventum convictum ingressus sum. Ibi nec Deo inserviendi, nec litteris operam navandi deest occasio. Quae vero ad corporis sustentamen pertinent, ea commode satis suppeditantur. Reliquum est, ut occasionem tam praeclara bene insumendi tempus non praetermittam. Et ipse etiam alacri animo et studio ferventi literas de novo aggrediar.” Levele testvérehez, Erdődy Zsigmondhoz, Ingolstadt, 1611. október 17. ÖStA HHStA Familienarchiv Erdődy, Lad. 101, fasc. 8, időrend (Karton 104). Vö. BENDA–KOLTAI 2008. 434.

72 Ő 1598–1644 között volt a zágrábi káptalan tagja. Jagustich-csal ellentétben ismertebb Erdődy melletti szerepe. Pályarajza: IVANČAN 1924. 473–477. n. 703. A sírfeliratban említett egri éneklőkanonoksága előtt örkanonok volt a Jászón székelő káptalanban. Uo. 473. Erdődy melletti ténykedésével részletesebben foglalkozunk majd a 85. j.-ben idézendő tanulmányunkban. Vö. még alább, 89. j.

állítást megfogalmazó téziskötet megszületése. Számukra a nyilvános disputa megszervezése sem ütközhetett komolyabb akadályba. Nem tartjuk kizártnak, hogy a jezsuiták is kooperáltak ebben, és éppen a fiatal főúr szellemi állapota miatti problémák miatt kellett Pármában folytatni a tanulmányokat, ahol a Jézus Társaság jótevőjének⁷³ fia számára más bánásmódra számíthattak, mint talán tapasztalhattak Bolognában. A korábban említett peregrinációs igénynél ez egy kézzelfoghatóbb szempont az átköltözésre. Utóbbi adatok alapján Veress felvetését, hogy Erdődy a tézisek nyugodtabb megalkotása végett ment volna Pármába, végképp el kell vetnünk.⁷⁴ Megjegyzendő azonban, hogy Bozdoghban már ő is Erdődy „mentorát”, „pedagógusát” látta.⁷⁵

Nagyon röviden említve az „objektív” körülményeket: a külföldi egyetemi tanulmányoknak köszönhetően kialakított, reprezentatív kiadványokkal gondosan megtámogatott imázs Erdődy Tamás befolyásával párosulva az 1610-es évek derekának képlények politikai és konfesszionális viszonyai között majdnem alkalmasnak bizonyultak az arisztokrata családi stratégiai elképzelések megvalósítására. Csupán itáliai példákat szemlélve rengeteg esetet találunk arra, hogy egy család bizonyos egyházi javadalmakat, pozíciókat jószerével sajátjának tekint, és tagjai generációról generációra viselik a bíborosi kalapot, töltik be az adott püspökséget. Ilyen fokú inhabilitás, ami Erdődy János esetében fennforgott, ugyanakkor már kizáró oknak minősült, a jelölt erkölcsi fedhetetlensége ellenére is.

Feltűnő azonban, hogy az Erdődy-család egyházi karrierépítése jószerével az utolsó pillanatban hiúsult meg, számunkra ismeretlen körülmények között. Ki és hogyan hozhatta a Kúria tudomására a nyilvánvaló kánoni akadályt, csak találgathatunk. Vasoli internuncius, láthattuk, támogatta a bullák kiállítását. Korábban elődje, Placido de Mara roppant diszkréten csupán annyit közölt az Államtitkársággal, hogy cselekvőképességében korlátozott („*in agibilibus non corrisponde intieramente il suo talento*”).⁷⁶ Nem zárhatjuk ki ugyanakkor, hogy Vasoli nem véletlenül küldte Pázmányhoz Erdődyt, hiszen szemlátomást tisztában volt vele, hogy a királyi országrész területileg második legnagyobb egyházmegyéjéről van szó. Bár inkább valószínűnek tartjuk a kánonjogi megfontolást, vagyis hogy az esztergomi érseket mint metropolitát bízta meg az egri püspökjelölt hitvallásának kivételével (aki előtt Erdődy királyi tanácsosi esküjét is letette, de hogy mikor, nem

tudjuk).⁷⁷ Még akkor is így véljük, ha a Kúria igyekezett az egész processzust saját ellenőrzése alatt tartani, és nem sok teret hagyni a helyi epizkopátusnak benne.⁷⁸

Nem tudhatjuk, hogy Pázmány révén jutott-e el az Erdődy felszentelését megakadályozó információ Rómába, igaz, ki sem zárhatjuk. Oka mindenesetre lett volna rá: akár politikai, egyházpolitikai, akár felekezetszervező programját egy debil püspöktárs a második legfontosabb egyházmegye élén nagyban hátráltatni látszott. 1617-ben azonban újonnan kinevezett érsekként és Klesli klienseként még nem volt abban a helyzetben, hogy nyíltan lépéseket tegyen az ügyben. Kiváltképpen, hogy érseki kinevezésének támogatói között ott találjuk Erdődy Tamást is, akinek ezirányú buzgólkodását V. Pál személyre szóló pápai brévében köszönte meg.⁷⁹

Figyelemre méltó mozzanat, hogy a hitvallás kivételénél apostoli közjegyzőként az a Dallos Miklós esztergomi olvasókanonok működött közre, aki pályáját az egri káptalanban kezdte. Évekig volt hitszónok Kassán, majd egri nagyprépost volt, és komoly érdemeket szerzett az egri káptalan és vele a püspökség visszaállításában. E célból 1611-ben személyesen járt Rómában, ahol emlékiratban fejtette ki mindazokat a konfesszionális és egyházpolitikai szempontokat, melyek elengedhetetlenné tették a Bocskai-féle vallásháború nyomán megszüntetett egyházmegye restitúcióját. Arra kérte V. Pált, hogy lépjen fel a bécsi udvarban: II. Mátyás nevezzen ki püspököt, jelöljön ki székhelyet (ha Kassán nem lehet, akkor máshol), és adja vissza a katonai célokra fordított jövedelmeket.⁸⁰ A még éppen püspöki kinevezése és jelentősebb diplomáciai küldetesei előtt álló és majd a jezsuitákat Győrbe hozó Dallos egyik legfontosabb munkatársa volt Pázmánynak. Talán még Esztergom érsekénél is motiváltabb lehetett az egri egyházmegye jövőjével kapcsolatban, melynek élén egy fiatal, a pápa által is megerősített, ám imbecillis püspök nem sok jóval kecsegtetett, és hosszú életkor esetén közel félévszázadon keresztül is hátráltathatta volna a katolikus felekezeti expanziót egész Felső-Magyarországon.⁸¹

Tényleges adat hiányában bizonyosat nem állíthatunk afelől, hogy a célegyenesben milyen, és milyen úton Rómába jutott információ gátolta meg az ifjú gróf

⁷⁷ Lásd fentebb, 54. j.

⁷⁸ JEDIN 1966. II. 457–459.

⁷⁹ TUSOR 2016. 22., 38., 228., 312., 342., 392. – Erdődy Tamás nemcsak fiai és így a szerémi, illetve egri püspökség betöltése, valamint Pázmány ügyében volt aktív. Igyekezett beavatkozni a zeng-modrusi püspökség betöltésébe is, nem sok sikerrel. Lásd ajánlólevelét az obszerváns ferences Dominicus Andriassi érdekében II. Mátyáshoz, Csejte, 1609. február 25. ÖStA HHStA Ungarische Akten, Miscellanea, Fasc. 422, Konv. A, fol. 23–24.

⁸⁰ Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Fondo Boncompagni e Ludovisi, vol. E 13, fol. 129r–130v és 132r–133v., vol. E 18, fol. 276r–277v. Az 1611 augusztusában kelt iratok Dallos Miklóst egri nagyprépostnak nevezik.

⁸¹ Ennek problémáira és távlataira két évtizeddel későbből: TUSOR 2019. 87–104.

⁷³ Erdődy Tamás és a jezsuiták kapcsolatára, a halálakor a zágrábi páterek által állított *castrum doloris*-ra: KÁDÁR 2014. 1238. 48. j.; PELC 2019. 71. 14. j.

⁷⁴ VERESS 1941., idézett helyek (119–123. és 388–389.). Vö. fentebb, 34. és 38. j.

⁷⁵ Uo. LXIX.

⁷⁶ Vö. fentebb, 48. j.

pápai megerősítését. Azt viszont biztosan diagnosztizálhatjuk, hogy a tridentinus katolicizmus hazai kibontakozásának szempontjai szöges ellentétben álltak az Erdődy Jánost az egri püspöki székbe jutató katolikus arisztokrata családi érdekérvényesítés szempontjaival. Ezen ellentétes szempontok képviselői: Pázmány és Dallos, valamint a szülői protezszt, ám inhabilis fiatal püspök személyesen találkoztak egymással 1617. szeptember 5-én Körmöcbányán. Az alkalmat követően pedig az addig rendben és példásan folyó eljárás elakadt az Örök Városban. Annak ellenére így történt, hogy az iratok – utaltunk már rá – rendben megérkeztek oda és már az illetékes bíboros komprotektor kezében voltak. A szervezés máskor szokásos problémái itt nem játszhattak szerepet, szemlátomást minden gördülékenyen ment. A magyar királyi főkegyúri joggal kapcsolatos viták a Borghese-pontifikátus alatt nem voltak élesek. Jórészt néhány kifejezés körül forogtak; mi több, Eger esetében sem ekkor, sem később nem merült fel érdemi kétség a királyi püspökkinevezés jogosságával kapcsolatban.⁸²

Persze az nem zárható ki teljesen, hogy a kuriális ügymenetnek az annáta elengedése és a kedvezményes (*per viam secretam*) bullakiállítás esetén is roppant tetemes költsége állíthatta meg a folyamatot. Kiváltképpen, hogy a magának a püspöki javadalomnak Erdődy János így is a birtokába jutott, sőt a magyar államegyházi sajátosságok nyomán bizonyos, a püspökszenteléshez nem kötött egyházkormányzati funkciókat is gyakorolhatott. Ha mégis így történt, a későbbiekben igencsak megbosszulta magát...⁸³ Bár reális alternatívaként említjük ezt a lehetőséget, ami mellett szól még az a nem lebecsülendő érv is, hogy semmiféle további sürgetésnek nincsen nyoma Erdődyék részéről az ügy mozgatására, mégis kevésbé tartjuk valószínűnek, mint egy szándékolt, a konzisztoriális ügymenetet leállító intervenciót a Kúriában. Vagyonos arisztokrátáról lévén szó, fizetési nehézségek szóba sem kerülhettek, az esetleges spórolás pedig azért sem valószínű, mert az egri egyházmegyéből az Erdődyek varasdi kastélyába áramló jövedelmek opciója elvileg messze rentábilissá tette a befektetést. Ráadásul a jegyzőkönyv kivonatolása és ez alapján aláíratása az illetékes bíborosokkal sem történt meg, ami a római szakasz kezdeti, költségekkel még nem igazán járó része volt.⁸⁴ Továbbá az ifjú gróf, ha valamire, éppen a tömjénfüstbe burkolt, misztériumteli főpapi liturgikus

cselekmények végzésére volt a leginkább alkalmas, sokkal inkább, mint az egyházkormányzati és közjogi püspöki kötelemlék ellátására. Vagyis a jövedelmek birtoklása mellett leginkább az Erdődyek reputációját emelő, a hívektől mindig biztonságos távolságban, szabályozott cselekményű szakrális reprezentációra volt a leginkább képes.

Összefoglalás

Ha nagyon röviden összegezni akarjuk vizsgálatunk eredményeit, a következőket mondhatjuk. A frascati *Villa Belvederben* őrzött 1617. tanúkihallgatási jegyzőkönyv, illetve kontrollforrások segítségével közelebb kerülhettünk az egri egyházmegye legkevésbé ismert kora újkori főpásztorra, gróf Erdődy János személyéhez, családjához, környezetéhez. „Kutatás-ismeretelméletileg” is tanulságos elemzés nyomán próbáltuk megállapítani pontos születési dátumát a már régóta ismert halálozási mellé.

A biográfiai alapadatok a következők: Varasd, 1590. jún. 24–1626. aug. 13. Szülei vallását tekintve anyja, Ungnád Mária eredetileg lutheránus volt, férjhezmenetele után katolizált, megbízható tanúvallomás szerint Erdődy János születése előtt két évvel. Apját, az 1558-as születésű Erdődy Tamás horvát bánt, illetve tárnokmestert egybehangzóan katolikus születésűnek mondták, amiből az következik, hogy a biztosan protestáns születésű főúr katolizálásának az eddig feltételezetteknel (17. század első évtizede, 16. század utolsó évtizede) régebben kellett bekövetkeznie. Mindenesetre (jóval) korábban, mint az anya egyöntetűen bement, 1587/88-ra tehető felekezetváltása.

Tanulmányait Erdődy János 1606. március és – 1610. május között fele-fele részben végezte Bolognában, majd Pármában, ahová három szemeszter elvégzése után ment át. Bolognába már a kisebb egyházi rendek birtokában érkezett. 1611 októbertől három évig Ingolstadtban tanult teológiát, ennek végeztével, 1614-ben szentelték pappá. Tanulmányait követően visszatért Horvátországba, egyházi funkciót nem töltött be. Családi birtokán lakott – valószínűleg születési helyén, a varasdi kastélyban. Jámbor életvitelét, vallási erényeit a szokásos sablonokon túl méltatták a kánoni kivizsgálás tanúi. A világtól elzárt életmód alapja nem egyfajta különleges életszentség, hanem az ifjú gróf súlyos mentális betegsége volt. Elmeállapota súlyosságának mértékét nem tudjuk megállapítani.

A forrásokból nyilvánvaló, hogy Erdődy János mindig a zágrábi kanonokból, egyháziakból álló gondoksaág alatt állt. A kánoni kivizsgálási eljárás fő tanúja, Jagustich Pál zágrábi olvasókanonok saját elmondása szerint végig vele volt Bolognában, Pármában és Ingolstadtban. Bolognában két további gondviselő „mentorát” azonosíthatjuk Bozdogh

82 FRAKNÓI 1903. III. 283skk.

83 Erre és a püspökség bevételeinek tényleges megszerzése problémáira az egész ügy tágabb kontextusba helyezésével lásd a következő, 85. j.-ben idézendő tanulmányunkat.

84 A római bullaexpedició pontos menetét, illetve költségeit immár tételesen is ismerjük. Vö. TUSOR 2013; TUSOR 2016, i.h. Lásd az utolsó, 101. sz. j.-t is. Ezek várható összegével ugyanakkor már kezdetben is szembesülhettek.

Mártonnak, illetve annak a Verbanovich Gáspárnak személyében, aki 1626-ban a fiatalon elhunyt főpap síremlékét állíttatta a zágrábi székesegyházban. Az Erdődyvel kapcsolatos pármái/bolognai, ingolstadti nyomtatott kiadványok mögött e stáb munkáját kell keresnünk. A díszes kiállítású, mindenféle gondosan osztogatott tézisek, az ünneplő kötetek sajátos intellektuális reprezentációként az ifjú főúr szellemi fogyatékát voltak hivatottak kompenzálni, pontosabban leplezni.

Az itáliai, birodalmi tanítatás és peregrináció, a pazar kiadványok sora jól felépített családi stratégia elemeit alkották. Az apa, Erdődy Tamás törekvése a családja felemelkedését megalapozó, egy évszázaddal korábban birtokolt egyházi pozíciók „visszaszerzésére”, illetve állandósítására tökéletes parallelitást mutat például az itáliai arisztokrata famíliák hasonló gyakorlatával a kora újkorban. Az egyszerre társadalmi/politikai befolyást és anyagi gyarapodást hozó, spirituális dimenziókat nyitó tervek elé azonban súlyos *human resource* akadályok hárultak. Az idősebb fiú, az 1604-ben apja által szerémi püspöknek kinevezetett István 1606-ra megvakult. Helyére Jánost nem

sikerült azonnal előléptetni. Egy évtized folyamatos udvari érdekérvényesítése kellett hozzá, mire a fiatalabb családtag püspöki székbe kerülhetett. Igaz, ekkor Magyarország egyik legjelentősebb javadalmát, az egri püspökséget kapta meg.

Maga a kinevezés 1616 végén, valamivel Pázmányé után történhetett, az iratokat viszont csak 1617. március 12-én állította ki az udvari magyar kancellária. Az aktusra ugyanazon politikai erőterben, a magyarországi Habsburg-utódlás összefüggésében kell tekintenünk, mint Pázmány előléptetése kapcsán. Esztergom érsekével ellentétben viszont Eger püspökének esetében végül elmaradt a pápai konszenzus megadása. Az egészen a római szakaszig gördülékeny kánoni eljárás hirtelen leállt. Okát csak találgathatjuk. Mindenesetre a pápai megerősítés hiánya és a felszentelés elmaradása később nagyban megkönnyítette a székhelyét sosem elfoglaló, mindvégig gondnokság alatt álló, szlavóniai családi birtokán élő, szellemi fogyatéka miatt inhabilis püspök Pázmány általi, a pápai nuncius közreműködésével végbement eltávolítását az egri egyházmegye éléről. Ez azonban már egy másik tanulmány témája.⁸⁵

85 Egy zágrábi kanonok fellebbezése Rómába Pázmány ellen (gróf Erdődy János letétele az egri püspökségről, Sopron, 1625), Magyarország és a római Szentszék III. (Collectanea Vaticana Hungariae 1/21), Budapest–Róma 2022,

JEGYZŐKÖNYV

ERDŐDY JÁNOS (1617)

Eger⁸⁶

Prága, a nunciatúra épülete, 1617. ápr. 4. Alessandro Vasoli internuncius

Eljárás megnyitása. Benne hivatkozik a püspökség megüresedésére Szuhay István⁸⁷ halála miatt, II. Mátyás bemutatóiratára, és Borghese bíboros által márc. 18-án az eljárás lefolytatására adott felhatalmazására.

A tanúk neveinek felsorolása. Eskütételükre Ludwig Stienacker és Christoph Weilhammer jelenlétében került sor.

I. tanú

JAGUSTICH PÁL apostoli protonotárius, zágrábi olvasókanonok, 37 éves⁸⁸

(1.) Már 10 éve ismeri a jelöltet, amikor az Bolognában tanult (*idque Bononiae primum, dum ibidem daret operam studiis*). Nem rokona, ellensége stb., *sed amicus bonus*. N. (2.) A zágrábi egyházmegyében született, a varasdi várban (*in arce sua Varasdiensi, cui contigua est civitas regia eodem nomine nuncupata*). *Id scio ex relatione illustrissimi ipsius patris, necnon ipsius propria et aliorum, qui ipsi adsunt, quique mihi id saepissime dixerunt*. (3.) Törvényes házasságból született, Erdődy Tamás gróftól és Ungnád (Vnghenat) Anna Máriától, *quorum ipse semper catholicus fuit, haec vero aliquando Lutherana, sed biennio ante nativitatem eiusdem illustrissimi et reverendissimi domini Ioannis conversa ad catholicam fidem*. Tudja, mivel már régóta ismeri a jelölt szüleit, *quorum filium semper audivi reputari, estque in eorundem bonorum possessione*. (4.) *Est annorum viginti octo completorum, et iam vigesimum nonum attigit. Scio ex ore ipsius, qui mihi id saepe retulit, et ex nota ipsius nativitatis vidi ita etc.* (5.) *Est sacerdos a tribus iam circiter annis et in celebratione divini officii valde frequens*. Jelen volt, amikor a nagyobb rendekre felszentelték (*ipse ad omnes maiores ordines consecratus fuit*), továbbá primíciáján, és gyakori misézésein. (6.) Mindig katolikus volt, jóhírű stb. Minden-napi beszélgetéseikből (*ex diuturna conversatione*) tudja mindezeket, és még azt is, hogy ha a jelölt valamelyik szolgálja a becstelenség gyanújába esik, azonnal elbocsátásra kerül (*et vidi quod quamprimum habet aliquem ex servitoribus suis super inhonestate suspectum, eum dimittit*). (7.) Ugyancsak beszélgetéseikből tudja, hogy komoly, és nem ártja magát könnyelmű dolgokba (*est gravis, qui nec rebus levibus solet se immiscere*). (8.) *Absolvit cursum philosophiae Parmae et postmodum tribus annis Ingolstadii dedit theologiae operam*, fokozatot ugyan nem szerzett, de alkalmas mások tanítására (*et est ad alios docendos, uti episcopis incumbit, idoneus*). Onnan tudja mindezt, hogy vele volt Pármában, amikor megvédte filozófiai téziseit, és ő kísérte el (pontosabb vitte) Ingolstadtba is (*fui Parmae dum absoluto philosophiae cursu suas theses laudabilissime defendit, et duxi illum ad studia Ingolstadiensia, et ex variis cum ipso discursibus et studiis mihi de idoneitate praefata constat*). (9.) Székesegyházi szolgálatot nem végzett, nem is lelkipásztorkodott, szentelése után saját házában élt (*in cathedrali ecclesia nunquam fuit, nec curam animarum habuit, sed sacerdos factus in domo propria magnam prudentiam et integritatem prae se ferens remansit*). Láttá és hallotta. (10.) Nem okozott botrányt, sőt jámbor élete mások épülésére szolgált (*sed potius pia sua vita alios aedificavit*), semmilyen testi, lelki betegség nem szolgál kánoni akadályul, kivéve életkorát (*nisi tamen retardet defectus aetatis*). Tudná, ha lenne bármilyen fogyatéka (*nullum unquam in ipso notavi defectum, et si aliquem habuisset, illum utique scivissem*). (11.) Alkalmasnak tartja (*uti ante dixi, scio ipsum esse doctum et probum, prout ex diversis disputationibus et conversationibus collegi*). (12.) *Sita est civitas Agriensis in Hungaria superiori sub dominio eiusdem regis, licet modo a Turca possideatur, maior tamen pars episcopatus est penes eundem regem. Quot focularia constituat, nescio, audivi tamen esse amplissimam civitatem. Scio ex plurimorum relatione et est vox omnium communis*. (13.) *Est ibidem ecclesia cathedralis, licet, ut dixi, a Turcis possessa, cuius vero structura sit, aut sub qua invocatione, mihi non constat, crediderimque eam reparatione indigere, ex quo a Turcis capta est. Habet tamen capitulum Agriense residentiam in superioris Hungariae oppido Jaso dicto in ecclesia nimirum parochiali, quae sub qua invocatione sit, nescio, nec puto eam aliqua reparatione indigere, quia custos⁸⁹ eiusdem id mihi dixit*. (14.) *Quae quidem abbatae sint in ea parte diocesis, quae a Turcis possidetur, nescio, scio tamen inter alias esse conventum in dicto loco Jasso sub titulo Sancti Ioannes Baptistae, qui conventus est sacerdotum saecularium. Deinde est conventus Beatae Mariae Virginis de Leles similiter sacerdotum saecularium in diocesi*

86 Jelzete: Arch. Aldobr, Doc. Stor, n. 17/13. A jegyzőkönyv rendezett írásképi eredeti tisztázata, s.k. tanú aláírásokkal, nyitó és záróformulával, Alessandro Vasoli aláírásával és pecsétjével, az iratot elkészítő Ogerus Bra közjegyző jelével, kéziratos hitvallással, három másolati és két eredeti melléklettel. Az írásképi és a formátum teljesen megegyezik Pázmány jegyzőkönyvével. A vallomások értelmezését nagyban segítik a kérdőpontok. Ezek közlése, magyar fordításban is, lásd fentebb, 6. j.

87 Rá lásd KOLLÁNYI 1900. 187., SUGÁR 1984. 287.

88 Lásd rá fentebb, 5. j.

89 Ez az örkanonok nem más, mint Erdődy másik nevelője, gondnoka, a sarkóállítató Verbanovich Gáspár, aki a jelek szerint már ekkor tagja volt az egri káptalannak. Ott idővel az éneklókanonokságra lépett elő, és meg-megfordult Jászón. IVANČAN közlése szerint (IVANČAN 1924. 473.) 1618-ig Zágrábban rezideált, ahol az ispotály prefektusa is volt, zágrábi kanonokságáról csak 1618-ban mondott le, átmenetileg (és feltételezésünk szerint nem önként). Vö. korábban, 72. j.

Agriensi, et est capitulum Sepusiense. Ea scio ex relationibus multorum et communi fama. (15.) Sunt post pontificalem Dignitatem duae praepositurae, maior nempe est regiae collationis, et minor quae est collationis episcopalis. Praeter has duas dignitates sunt etiam dignitates lectoratus, custodiat et archidiaconatus. Post has omnes sunt canonici, quorum numerum nescio, credo tamen esse satis magnum. Post canonicatus sunt altaria sive simplicia beneficia, quorum similiter numerum ignoro. Quot praebiteri quidem et clerici inserviant in divinis, mihi non constat, constat tamen omnes tam praelatos quam canonicos residere excepto uno, qui est in studiis, nec est actu sacerdos,⁹⁰ prout omnes reliqui sunt. Interrogatus de proventibus singulorum respondit. Praepositura maior, quae est, uti dixi, collationis regiae, reddit quotannis mille quingentos florenos circiter, minor trecentos, lectoratus quingentos, custodiat totidem aut ultra, archidiaconatus vero ducentos, quia ecclesias parochiales haeretici maiori ex parte occupant. Canonicatus vero erunt trecentorum aut paulo minus florenorum. Et altaria aliqua centum, aliqua plurium, et aliqua paucorum. Dignitates supradictae sunt annexae canonicatibus, nec possunt obtineri nisi a canonicis, qui in totum habent, uti dixi. Ita omnia scio ex relatione custodis dictae ecclesiae Agriensis, in quo debebam aliquando esse lector et canonicus, et ita me de proventibus omnium et singulorum informavi. (16.) Nescio quomodo exerceatur, puto tamen exerceri uti in ecclesiis cathedralibus Hungariae, ubi omnes canonici quotidie divinis interesse debent, nisi forsitan legitime sint impediti. Interrogatus de causa scientiae respondit, quia nunquam vidi aliter fieri in Hungaria. (17.) In cathedrali quidem non potest exerceri, sed exercetur in loco residentiae per parochum. Ita scio ex relatione custodis. (18.) Habent omnia in interrogatorio contenta praeter organum, quod tamen an habeant, necne, nescio. Scio ex dicta relatione custodis, et scio quod capitulum omnia vasa sacra et supellectile ante obsessionem civitatis Agriae a Turcis factam ad locum Jaso transtulerit. (19.) De contentis in articulo nihil mihi constat. (20.) Agriae quidem fuit domus episcopalis, sed in loco residentiae nulla est, nisi ea conducatur. Inde scio, quia scio episcopum una cum capitulo ante triennium hanc residentiam obtinuisse a rege. (21.) Sum informatus, quod episcopus Agriensis ante occupationem a Turcis factam habuerit ad octodecim millia florenorum, sed quod post eandem occupationem non habeat nisi mille et eos ex pensione ipsi a rege data, quia omnes alii proventus ad intertentionem confinium per regem et laboro, sunt applicati. Nescio vero ad quot florenos taxati sunt dicti redditus in camera apostolica. Praedicta bene scio, et modo totus laboror, ut dicti redditus episcopo et capitulo restituantur. (22.) Erat quidem olim amplissima dioecesis, sed modo quia partes eius tam a Turca quam haereticis occupatae sunt, nihil scio praeter conventus in articulo 14 nominatos, et monasterium Paulinorum B. Virginis in Wihel, et aliud in Lad eiusdem ordinis,⁹¹ in quibus tamen nulli pro tempore sunt religiosi. (23.) Amplitudinem non scio, sed continent dioecesis primarias civitates superioris Hungariae, scilicet Cassoviam, Eperies, Scepusium, Barfam, Leuchovium, Saros et multa alia oppida,⁹² quae omnia sunt adhuc a Christianis possessa, licet in iis sive maiori ex parte haeretici. (24.) Vacat dicta ecclesiae Agriensis per mortem quondam reverendissimi domini Stephani Szuhaui, qui obiit Viennae ante octennium circiter, et est dicta ecclesia de iure patronatus regis Hungariae. Scio dictum reverendissimum esse mortuum, quia vidi in ecclesiae patrum societatis Iesu sepulturam ipsius cum epitaphio. Scio vero esse de iure patronatus suprafato, quia ita sunt omnes episcopatus regni Hungariae.

II. tanú

MALENICH MIKLÓS császári és királyi udvari familiáris, és a horvát–szlavón rendek képviselője az udvarban (*ad eandem maiestatem ad praesens regnorum Croatiae et Slavoniae legatus*), 47 éves⁹³

(1.) 20 éves ismeri (*novi ipsum a viginti annis, a quibus cum ipso fui conversatus*). (2.) A zágrábi egyházmegyében, varasdi várban született. Főként a jelölt anyjától tudja (*ex plurimorum et praesertim dominae matris relatione et communi voce*). (3.) Az apa, Erdődy Tamás gróf mindig katolikus volt, anyja, néhai Ungnád Kristóf lánya, Anna Mária a házasságkötés után és a jelölt születése előtt katolizált, úgy hiszi. Mindketten jó hírűek stb., a jelöltet mindenki törvényes születésűnek tartja. (*Scio ipsum esse natum ex patre Thoma Erdeodi comite montis Claudij et comitatus Varasdiensis perpetuus et matre domina Anna Maria Unghenat filia magnifici quondam domini Christophori Unghenat, quorum is semper fuit catholicus, ipsa vero facta demum catholica post contractum cum eodem Thoma matrimonium et ante nativitatem, uti credo, reverendissimi domini Ioannis sui filii, fuerunt ambo optimorum nominis et famae. Interrogatus de causa scientiae respondit. Qui illos eiusdem parentes optime novi, et fuerunt reputati pro talibus, prout reverendissimus dominus Ioannes habitus fuit ab omnibus pro legitimo ipsorum filio.*) (4.) Cuius aetatis sit, nescio, sed non puto ipsum attigisse annum trigesimum, demonstrat tamen facies eum esse 28 annorum plus minus. (5.) Est sacerdos a duobus ad minus annis, cui similes multos utinam in Hungaria haberemus, et singulis fere diebus celebrat sacrum... Audiavi aliquoties sacrum ipsius ab omnibus pro optimo et piissimo sacerdote reputatur. (6.) Semper fuit catholicus optimae vitae et morum, ita ut probitas ipsius

⁹⁰ A későbbi egri püspök, majd esztergomi érsek Lippay Györgyről van szó.

⁹¹ Itt és alább is a sátoraljai helyi és sajládi pálos kolostorokról van szó.

⁹² Kassa, Eperjes, Szepes, Bártfa és Lőcse mellett Sáros említése érdekes mozzanat.

⁹³ Lásd rá fentebb, 5. j.

ipsum apud aulicos et omnes reddat admirabilem, nec contrarium unquam audiui... Haec scio ex diuturna cum ipso conversatione et communi omnium voce. (7.) Ugyancsak mindennapi beszélgetéseikből tudja, hogy megfontolt, okos (*gravis, prudens*), és a könnyelműségektől mentes (*et a ludicris alienus*), és korának megfelelően járatos a dolgok vitelében (*et usu rerum pro aetate praestans*). (8.) Absolvit Parmae cursum philosophicum, et postea studuit Ingolstadij theologiae per triennium, in qua tamen non scio an susceperit gradum, imo fuit rector universitatum Parmensis et Ingolstadiensis. Interrogatus de causa scientiae respondit. Theses philosophicas, quas Parmae defendit, habeo, et de studio triennali Ingolstadiensi mihi constat ex relatione ipsius praeceptoris. (9.) Nullam, quod sciam hactenus habuit curam animarum, sed diligentissime pro devotione sua sacris astitit, seque doctum, prudentem, pium et exemplarem exhibuit, tam ieiuniis, quae sunt ipsi frequentissimae, quam aliis pluribus virtutibus. Tudásának oka, mint korábban. (10.) Non tantum nullum scandalum praebuit, sed verum ad bonam vitam exemplar prae se tulit, nec ullo alio impedimento tenetur, quominus ad ecclesiam Agriensem promoveri possit. Interrogatus de causa scientiae respondit. Tam ex dicta conversatione, quam communi fama, imo saepe audiui quod alios etiam primarios viros et episcopos luxuriae graviter arguerit. (11.) Dignissimum iudico, qui non tantum ad ecclesiam Agriensem, sed ad multo maiora regimina evehatur... Ita iudico ob ipsius doctrinam, vitae honestatem, et plurimas alias virtutes, in quibus non credo ipsum ulli in Hungaria primas cesserum. (12.) Civitas Agriensis est sita in superiori Hungaria et hodie a Turcis possessa. Satis quidem ampla est, sed nescio quot focularia constituat, et subiacet alias in temporalibus regi Hungariae. Ea partim scio ex lectione, partim experientia. (13.) Erat quidem in dicta civitate ecclesia cathedralis, sed non recordor sub qua invocatione, prout nec in quo modo statu reperiatur, ex quo a Turcis possidetur. Fuit vero capitulum post eandem occupationem Jassouiam translatum, ubi etiamnum canonici resident, in ecclesia scilicet parochiali, cuius qualitates et an reparatione indigeat, nescio. (14.) De contentis in articulo nihil possum dicere. (15.) Nihil mihi constat de petitis in eodem. (16.) Nec de eo quicquam scio. (17.) Similiter ignoro. (18.) Nihil scio. (19.) Nihil scio. (20.) Nihil scio. (21.) Audiui quidem saepius, quod redditus eiusdem episcopatus ascenderent ad plurima millia, sed eos omnes rex ex decreto regni convertit ad intertentionem militum confinium, et modo sollicitatur apud dictum regem pro aliqua pensione obtinenda. De taxa apud cameram apostolicam nihil scio. Ea scio experientia, et ego ipse apud suam maiestatem Caesaream pro dicta pensione sollicito. (22.) Nihil eorum scio. (23.) Diocesis quidem est ampla, sed partim ab haereticis, partim a Turcis occupatur. Sub ea sunt haec loca Cassovia, Eperies, Bartfa, Letcovia [!], Saros, Terebes⁹⁴ et alia. (24.) Vacat ab octo circiter anni per obitum reverendissimi quondam domini Stephani Souhay, et ea est de iure patronatus suae maiestatis regiae. Ea scio tam experientia, quam communi omnium voce.

III. tanú

SZÉKELY GYÖRGY Klesl bíboros udvari prefektusa, 43 éves,⁹⁵ 1617. ápr. 5.

(1.) Mintegy 18 éve ismeri a jelöltet, ugyanis földiek (*sumus enim compatriotae, et vidi illum saepe apud ipsius parentes*). (2.) Úgy hiszi, hogy a zágrábi egyházmegyei Varasd várában született. Ugyanis mind ő, mind szülei rendre ott laktak és laknak. (3.) Törvényes házasságból született, apja, Erdődy Tamás mindig katolikus volt, anyja pedig (neve nem jut eszébe – *non occurrit*) „eretnek”, de a jelölt születése előtt katolizált. *Vidi quod ipsi fuerint ab omnibus pro talibus reputati, nec quicquam unquam in contrarium auditum fuit.* (4.) Aetatem praecise non scio, sed credo ipsum ingressum esse vigesimum nonum. A jelölttől és másoktól is hallotta. (5.) *Est ordinatus in sacerdotem a tribus, uti credo, circiter annis, in ordinum executione suorum est versatus, et in divini officii celebratione frequentissimus...* Interfui saepe saepius sacro ipsius, et pro sacerdote pio et sanctae vitae ab omnibus reputatur. (6.) Gyakori beszélgetéseikből és a közvélekedésből is tudja, hogy a kérdőpontban foglalt erényekben a legtökéletesebb, *nec ipsi quicquam deest.* (7.) *Est gravis, prudens, et in rebus agendis dexter, et quantum patitur aetas, expertus.* Interrogatus de causa scientiae suae respondit. *Ex praxi quam cum ipso habui, et discursibus variis.* (8.) Nescio, an aliquem gradum susceperit, scio tamen, quod philosophiae cursum Parmae absolverit, et sacrae theologiae tribus annis operam dederit, ac ita sufficientissima doctrina ad alios docendos pollet, imo vix credo esse multos in Hungaria episcopos ipso doctiores... *Ea habeo et scio ex ipsius praeceptoris et aliorum relatu, prout et ex thesibus ipsius, quarum mihi communicavit exemplar.* (9.) Nem tud arról, hogy lelkipásztorkodott volna, szentmiséit azonban szorgalmasan, jámboran és példásan mutatta be. Tudásának forrásaként a 5. pontban foglaltra hivatkozott (*retulit se ad depositionem super articulo quinto*) (10.) Nullum unquam scandalum, quod audiverim, dedit, nec ullo defectu aut vitio laborat, quominus ad ecclesiam Agriensem admitti posset, imo est vitae exemplarissimae, et qua plurimi aedificantur. Nescio tamen, an aetatem requisitam habeat... *Si scandalum aliquod dedisset, id utique intellexissem, nec ullum unquam defectum aut corporis aut animi in ipso notavi, licet ipsi familiaris, sed verum pia vitae speculum.* (11.) Dignissimum et aptissimum ad eandem ecclesiam ipsum iudi-

94 Tudniillik Töketerebes.

95 Lásd rá fentebb, 5. j.

co... Propter virtutes ipsius iam recensitas, quibus accedit nobilitas. (12.) Sita est civitas Agriensis in Hungaria sub dominio temporali regis, licet modo a Turca occupetur. Ampla est civitas, arcem amplam et plurima focularia constituens. Ex omnium communi voce et relatu. (13.) Fuit ibidem cathedralis ecclesia, sed nescio sub qua invocatione, et ea a Turcis cum civitate occupata est, et ab eo tempore sive postea fuit translatum capitulum in Jasso, ubi etiamnum residentiam suam habet. Interrogatus de causa scientia respondit: Ex plurimorum relatione et communi scientia. (14.) De contentis in articulo nihil mihi constat. (15.) Post pontificalem dignitatem sunt hae: praepositura, lectoratus, custodiatus, cantoratus et archidiaconatus, quos sequuntur canonicatus, de quorum omnium proventibus et redditibus nihil mihi constat, prout nec de numero divinis inservientium. Ea scio, quia aliquo ex praelatis novi, a quibus ea intellexi. (16.) Nullam habeo de contentis in articulo notitiam, credo tamen, quod decenter et pie in dicta ecclesia de Jasso exerceatur. (17.) Nihil mihi constat. (18.) Ignoro, credo tamen omnia ista ibi haberi. (19.) Nescio. (20.) Habet domum quandam Jassouiae ipsi a sua maiestate assignatam, sed de qualitate eius nihil scio. Intellexi de dicta domo ex camera Hungarica, a qua introductus fuit supradictus reverendissimus dominus electus et comes. (21.) Percipit sua maiestas proventus episcopales pro intertentione confiniorum, et dat episcopo certam annuam pensionem, sed qualis et quanta ea sit, nescio, prout nec de taxa camerae apostolicae. Est communis omnium scientia. (22.) Nihil horum scio. (23.) Non scio. (24.) Vacat per obitum quondam domini Souhaij, post quem reverendissimus dominus comes Erdödi nominatus aut electus fuit. Est eadem ecclesia de iure patronatus regis Hungariae. Scio ex communi omnium voce et paucissimae sunt in Hungaria ecclesiae, si tamen aliquae sint, quae non sint de iure patronatus eiusdem regis.

IV. tanú

RAMOCSAHÁZY MIHÁLY pozsonyi kanonok, 30 éves⁹⁶

(1.) Már 6 éve ismeri a jelöltet, amikor az Pármában tanult, ott beszélt vele (*cum studeret Parmae, ubi cum eo tractavi*). Nem ellensége stb., hanem barátja. (2.) *Nihil mihi de eo constat*. (3.) Erdődy Tamás és Ungnád Anna Mária házasságából (*est ex legitimo, matrimonio et devotissimis ac piissimis parentibus... ambobus catholicis*). (4.) Nem tudja hány éves, 28-nak gondolja, tőle és familiárisaitól (*ipsius familiaribus*) hallotta. (5.) Mintegy három éve pap, gyakran miséznek. Sokszor látta, és másoktól is hallotta. (6.) *Ipsium talem esse, nempe innocentiae vitae, bonisque moribus praeditum, honestae conversationis et famae, et catholice pieque vixisse tam a plurimis audivi, quam ipsemet vidi*. (7.) *Mihi videtur discretus et prudens, et usu rerum pro aetate peritus*. Tudásának forrása: *ex colloquio, actibus et ipsius agendi dexteritate*. (8.) *Scio absolvisse philosophiam Parmae cum magna assiduitate et laude. Studuit item tribus, uti credo, annis theologiae, in qua an aliquem gradum suscepit, nescio...* *Audivi ab aliis, quod maxima cum laude finito studio philosophico theses defenderit, quarum etiam exemplar ipsemet mihi dedit*. (9.) *Nonc audivi de ulla ipsius functione ecclesiastica, nisi quod modo sit nominatus ad ecclesiam Agriensem*. (10.) Nem tud semmilyen kánoni akadályról vagy fogyatékról, kivéve, hogy még nincsen 30 éves. (11.) A legméltóbbnak ítéli. Indoklása: *Non credo, quod ipsi quicquam desit, nec in moribus, nec in virtutibus, nec in generis nobilitate*. (12.) *Civitas illa Agriensis in superiori Hungaria est sita, sed nunc occupata a Turca. Ea est fortissima et satis ampla. Fui in ea antequam esset ab eodem Turca capta, et vidi esse eam, prout deposui*. (13.) *Scio quod ibidem fuerit ecclesia cathedralis, sed in quo statu ea modo sit, nescio. Capitulum illud fuit ad oppidum Jassoviense translato post obsidionem Turcicam, et nunc adhuc ibidem residet, in ecclesia, scilicet parochiali, quo sub qua invocatione sit, nescio. Ea quidem parva est, sed non credo quod reparatione indigeat. Ecclesia vero Agriensis erat sub invocatione S. Ioannis Baptistae, cuius etiam effigiem capitulum in suo sigillo gestat*. (14.) *Capitulum Scepusiense est in et sub diocesi Agriensi, prout et conventus saecularium sacerdotum Jassoviensis,⁹⁷ et etiam conventus similiter saecularium sacerdotum de Lelesz.⁹⁸ Ita ab aliis multis audivi*. (15.) *Post episcopalem dignitatem prima est praepositura maior, qua cum canonicatu est coniuncta, et potest reddere quoannis mille florenos et ultra. Secunda est lectoratus, similiter canonicatui incorporatus, cuius tamen proventum non scio. Tertia est cantoratus uti caeterae canonicatui iunctus, nec mihi de valore ipsius constat. Quarta est custodiatus, uti caeterae canonicatui mixtus, sed non scio eius fructus. Sunt etiam in eodem capitulo duae praepositurae alias, scilicet B.M. Virginis et S. Petri, quae ambae sunt annexae canonicatibus, et illa est de collatione capituli, haec vero episcopi, sed ne de illarum fructibus mihi constat. Sunt etiam ibidem aliqui archidiaconatus, sed nescio cuius valoris. Hos praelatos sequuntur canonici, quorum nec numerum, nec redditus scio. Sunt praeterea beneficiati seu altaristae et etiam sacellani, qui quantum percipiant quotannis, ignoro, prout et ignoro numerum inservientium in divinis, licet audiverim illos esse satis diligentes. Fui inter eosdem praelatos et canonicos, a quibus ea audivi, imo habui ibidem canonicatum, sed non volui residere*. (16.) *Celebratur ibidem satis pie divinum officium, cantatur siquidem singulis diebus matutinum, et aliae horae canonicae et una missa circa horam*

⁹⁶ Lásd rá fentebb, S. j.

⁹⁷ Pázmány a következő évben volt kénytelen szabályozni a jászói prépost, gersei Pethő Ferenc és a Jászóra költözött egri káptalan között felgyülemlett problémákat. Ezek között biztosította a káptalan számára a prépostsági templom használatának jogát (titulusának azonban Szent Mihályt nevezi meg), ám a prépost sérelme nélkül. A plebános kinevezése is utóbbi joga volt. Pozsony, 1618. június 30. HANUY 1910–1911. I. n. 99.

⁹⁸ A leleszi prépostságra a 17. század elején: PANKOVICS 2013. 21–22. A javadalmaz prépostságot rendre betöltötték a korszakban.

nonam praeter alias, quae ex devotione celebrantur. Ita vidi fieri, dum essem praesens. (17.) Exercetur cura animarum per parochum, qui etiam est canonicus. Interrogatus de causa scientiae respondit prout ad articulum praecedentem. (18.) Ea omnia habent, quae in articulo continentur. Illa vidi. (19.) Nullas reliquias ibidem vidi. (20.) Est quidem domus episcopalis Agriae sed Jassouiae nulla est, nisi ibi dominus episcopus unam conducat. (21.) Audivi quod aliquando redditus illius episcopatus fuerint satis ampli, sed modo nulli amplius sunt, aliqua enim illorum habet Turca, et aliqua sua maiestas, quod omnibus notum est. (22.) Nihil de illis scio. (23.) Erat olim amplissima, sed modo est satis exigua, nec nomina locorum, quae sub ea sunt, scio. (24.) Vacavit per mortem reverendissimi quondam domini Souhay, qui obiit ante octo circiter annos, et ea est de iure patronatus regii. Audivi passim a plurimis ita esse.

V. tanú

FERENCZFFY LÖRINC udvari magyar titkár,⁹⁹ 1617. április 6.¹⁰⁰

(1.) Mintegy 11 éve ismeri, *idque primum Bononiae, ubi, ni fallor, per annum et semestre in studiis fuit.* (2.) A zágrábi egyházmegyében, Horvátországban született, így hallotta, de a pontos helyet nem tudja. (3.) Nincs új információ (megadja a szülők nevét, és hogy az anya a házasságkötés után katolizált). (4.) Nem tudja, hány éves, de úgy gondolja, hogy nincsen még 30. (5.) Talán (*fortassis*) 2 éve pap, *sed quam frequens sit in ordinum suorum executione, non mihi constat.* (6.) Mindig tisztességesen élt és katolikus volt. (7.) *Est moribus compositus et discretissimus et usu rerum praestans.* Tudása oka: *ex dictis conversatione et relatione.* (8.) Nem tudja, hogy van-e fokozata, csak azt hogy elvégezte a filozófiát és tanult teológiát, *et ita credo, quod possit alios docere, imo quod nonnullis episcopis Hungaricis praevaleat.* Tudásának oka: *ex diversis conferentiis inter ipsum et me habitis.* (9.) *Nihil habuit aut exercuit horum, nisi quod fuerit, ut ante dixi, ordinatus in sacerdotem.* (10.) Nem tud kánoni akadályról, fogytékról, botrányról sem hallott. Egyedül a 30. életévét nem töltötte még be. (11.) *Dignissimum eum iudico ex qualitatibus ipsius ante a me relatis.* (12.) *Est ea civitas in Hungaria superiori possessa a Turca, licet alias sub dominio temporali regis Hungariae, et ampla, quidem est, sed nescio quot focularia constituat. Audivi ex relatu communi.* (13.) *Scio quidem ibidem hactenus fuisse ecclesiam cathedralem, sed post obsidionem Turcicam fuit translatum illius capitulum Iassoviam ad ecclesiam parochialem, quae est sub invocationis S. Ioannis Baptistae, sed cuius structurae et qualitatibus sit, et an reparatione indigeat, ignoro.* (14.) *De istis nihil scio.* (15.) *Primus praelatus post pontificem est praepositus maior, qui fortassis habebit mille florenos annuos aut circiter cum canonicatus annexo praepositurae. Secundus est lector, qui forsitan percipiet quingentos cum praebenda scilicet. Tertius cantor, qui habebit ducentos aut trecentos circiter. Quartus custos tantum plus minus percipiens. Hos sequuntur archidiaconi, quorum, uti credo, sunt quinque vel sex, et habebit unusquisque illorum quotannis 300 vel ducentos florenos. Post hos sunt canonici, quorum erunt computatis praelatis, qui etiam omnes canonici sunt, ut existimo, 13 aut 14, quos vix puto percipere trecentos florenos. Praeter hos an aliqui sint alii, nescio, credo tamen esse aliquos praebendarios et altaris quibus incumbit decantare horas. Scio ex relatione diversorum.* (16.) *Nihil scio.* (17.) *Ignoro.* (18.) *Nihil mihi constat de eis.* (19.) *Nihil scio.* (20.) *Non puto adesse domum episcopalem Iassouiae, sed erat una Agriae, quam habet Turca.* (21.) *Capta Agria fuerunt omnes redditus episcopales applicati conservationi confiniorum, salvo quod sua maiestas dabat quotannis defuncto episcopo, quinque millia florenorum, quae post mortem ipsius nemini soluta fuerunt, sed modernus nominatus sollicitat apud maiestatem pro aliqua provisione.* (22.) *Nihil mihi constat.* (23.) *Nihil scio.* (24.) *Vacat ab 8 circiter annis per obitum reverendissimi quondam domini Souhaij, cui servivi, et est de iure patronatus regis. Est communis omnium notitia, quod is sit mortuus, et quod ea ecclesia sit de dicto iure patronatus, scio ex officio meo.*

Prof. fid. Kézirat változat, Erdődy s.k. aláírásaival, pecsétjével, Dallos Miklós s.k. hitelesítő záradékával és közjegyzői jelével. A hitvallás letétele Pázmány Péter előtt történt, *praesentibus et ad id specialiter vocatis et rogatis reverendis Simone Bratulich praeposito B.M.V. et Iacobo Kapolnai sacellano, necnon egregiis et nobilibus Francisco Bornemissza ac Francisco Szentivani, eiusdem illustrissimi et reverendissimi domini archiepiscopi Strigoniensis aulae familiaribus.*

Eljárás lezárása, Prága, 1617. szeptember 12. Ogerus Bra kancellár és Alessandro Vasoli internuncius (*praesentibus dominis Georgio Ludovico Steinackero et Christophoro Weilhamer Ratisbonensi testibus ad praemissa vocatis et requisitis*). Vasoli s.k. ráíratában kijelenti, hogy alkalmasnak találja Erdődyt egri püspöknek. A jegyzőkönyv hátoldalán más kézzel: *Al signor cavaliere Oliviero*¹⁰¹

⁹⁹ Életkora itt nincs feltüntetve.

¹⁰⁰ Lásd rá fentebb, 5. j.

¹⁰¹ Szokatlan módon a hiteles, letisztázott példányon nincsen ott sem a protektor, sem a többi illetékes bíboros (*Capita Ordinum*) ellenjegyzése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BENDA Borbála
2007 *Az Erdődy család 17. századi genealógiája*. Turul 80. 109–125.
- BENDA Borbála – KOLTAI András
2008 *Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában*, Lymbus 2008. 429–460.
- BITSKEY István
2006 *Mars és Pallas között. Műltszemlélet és sorsértelmezés a régi magyarországi irodalomban*. (Csokonai Könyvtár 37.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BUBRYÁK Orsolya
2008 „In Deo Vici” kegyesség és reprezentáció Erdődy Tamás (1558–1624) horvát bán műpártolásában. In: VERES Gábor – BEREZ Máttyás (szerk.): Hagyomány és megújulás. Életpályák és társadalmi mobilitás a végváriak körében. (Studia Agriensia 27.) Heves Megyei Múzeumi Szervezet – Dobó István Vármúzeum, Eger, 261–282.
- FRAKNÓI Vilmos
1895 *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
1903 *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkal. III. A Szent-István-Társulat Tud. és Irod. Osztálya*, Budapest.
- FRANKL Vilmos
1870 *Pázmány Péter levelezése I. (1605–1625)*. (Monumenta Hungariae Historica. I. Diplomataria 19.) Budapest
- FRANKL Vilmos – RÁTH Károly
1867 *Dallos Miklós győri püspöknek politikai és diplomatikai iratai (1618–1626)*. Esztergom.
- FREIHERRN, Götz
1939 *Die Matrikel der Ludwig-Maximilians-Universität Ingolstadt-Landshut-München*. Teil 1: Ingolstadt. Bd. 2/1: 1600–1700, hg. von Götz FREIHERRN VON PÖLNITZ, J.-Lindauer – Verlag GmbH & Co. KG, München.
- HANUY Ferenc
1910–1911 *Pázmány Péter összegyűjtött levelei. I–II*. Budapest.
- Hierarchia Catholica
Hierarchia Catholica III–V, ed. GULIK, Guilelmus van – EUBEL, Conradus – GAUCHAT, Patritius – RITZLER, Remigius – SEFRIN, Priminus, Monasterii–Patavii, 1923–1952 (= HC)
- IVANČAN, Ljudevit
1924 *Podaci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.* (rkp. u Kaptolskomarhivu, Zagreb, br. 719.) Zagreb.
- JEDIN, Hubert
1966 *Die Reform des bischöflichen Informativprozesses auf dem Konzil von Trient*. Uő.: Kirche des Glaubens. Kirche der Geschichte. Ausgewählte Aufsätze und Vorträge. I. Kirchengeschichtsschreibung. Italien und das Papsttum. Deutschland, Abendland und Weltkirche. II. Konzil und Kirchenreform. Freiburg–Basel–Wien.
- KÁDÁR Zsófia
2014 *Jezsuita vezetésű vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582–1671)*. Századok 148. 1229–1272.
- KOLLÁNYI Ferenc
1900 *Esztergomi kanonokok 1000–1900*. Esztergom.
- LIKTOR Zoltán Attila
2020 *A rendi dualizmus garanciáinak jelentősége a Magyar Királyságban Különös tekintettel a 16–17. századi Habsburg–magyar (közjogi) viszonyra*. Doktori disszertáció (PPKE JÁK), Budapest.

MIHALIK Béla Vilmos

- 2017 *Papok, polgárok, konvertiták. Katolikus megújulás az egri egyházmegyében (1670–1699).* (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések) Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest.

MOLNÁR Antal

- 2002 *Az egri püspökség 17. századi történetéhez,* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 14. 77–96.
2018 *Magyar hódoltság – Horvát hódoltság. Magyar és horvát katolikus egyházi intézmények az oszmán uralom alatt.* Akadémiai doktori értekezés, Budapest.

NOVÁKY József

- 1907 *Memoria dignitatum et canonicorum cathedralis ecclesiae Agriensis.* Adatok az egri egyházmegye történelméhez IV. (SZERK. LESKÓ József), Eger [1908], 19–265.

PANKOVICS Andrea

- 2013 *A leleszi prépostság története.* Nagykapos és vidéke Társulás, Nagykapos.

PAYR Sándor

- 1924 *A dunántúli evangélikus egyházkerület története. I. Sopron.*

PELC, Milan

- 2019 *Panegyric Emblem Books, Jesuits and the Habsburg Emperors: Some Examples.* Radovi Instituta za Povijest Umjetnosti 43. 59–74.

PEREIRA, Jair Lopez

- 2016 *The Council of Trent and the Residence of Bishops in the Diocese of Cape Verde,* Journal of Early Modern Christianity 3. 67–70.

REINHARD, Wolfgang

- 1976 *Herkunft und Karriere der Päpste 1417–1963. Beiträge zu einer historischen Soziologie der römischen Kurie,* Medelingen van het Nederlands Instituut te Rome 38. 87–108.
1997 *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Die römische Oligarchie um 1600, Ausgewählte Abhandlungen.* (Historische Forschungen 60.) Berlin, 289–310.
1998 *Freunde und Kreaturen. Historische Anthropologie von Patronage-Klientel-Beziehungen.* Freiburger Universitätsblätter 139. 127–141.
2000 *Le carriere papali e cardinalizie. Contributo alla storia sociale del papato.* In: FIORANI, Luigi – PROSPERI, Adriano (a cura di): *Roma, la città del papa. Vita civile e religiosa dal giubileo di Bonifacio VIII al giubileo di papa Wojtyła.* (Storia d'Italia. Annali 16.) Giulio Einaudi, Torino, 263–290.

SUGÁR István

- 1984 *Az egri püspökök története.* (Az egri főegyházmegye schematizmusa 1.) Szent István Társulat, Budapest.

SZEDERKÉNYI Károly

- 1891 *Heves vármegyének története Eger vára elcsúszásától visszavételéig, 1596–1687.* (Heves vármegye története 3.) Heves Vármegye, Eger.

ASCHETTI, Gabriele

- 2021 *L'op. 14 di Tomaso Cecchini (1619) tra Dalmazia veneziana e Ungheria reale.* In: TOMIĆ Ferić, Ivana – MARIČ, Antonela (eds.): *Između Srednje Europe i Mediterana: glazba, književnost i izvedbene umjetnosti / Between Central Europe and the Mediterranean: Music, Literature and the Performing Arts.* Umjetnička akademija u Splitu / Filozofski fakultet u Splitu, Split, 103–118.

TÓTH Tamás

- 2017 *A 18. századi magyar püspöki processzusok a Vatikáni Titkos Levéltárban.* In: TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Gondolat Kiadó, Budapest–Róma, 317–335.
2018 *Mártonffy Györgytől Mártonffy Józsefig. Az erdélyi egyházmegye a Vatikánban őrzött püspöki proceszuszok tükrében (1713–1799).* In: DIÓS Dávid – MARTON József (szerk.): *Catholice reformare. A katolikus egyház a fejedelemség korában.* Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár, 305–327.

TUSOR Péter

- 2000 *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt. II. Mátyás kiközösítése.* Aetas 15. 74–87.

- 2013 *Pázmány Péter bullái és palliuma* (Adatok az esztergomi érseki szék 1616. évi római konzisztoriális betöltéséhez). In: KÁDÁR Zsófia – LAKATOS Bálint – ZARNÓCZKI Áron (szerk.): *Archivarium historicorumque magistra. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára.* (A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.) Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest, 257–275.
- 2016 *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616* (Mikropolitikai tanulmány). (Collectanea Vaticana Hungariae I/13.) Gondolat Kiadó, Budapest–Róma.
- 2017a *Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről (Családja, katolizálása, misszionálása). A Pázmány–Tholdy-archívum irataival* (Collectanea Vaticana Hungariae II/6.) Gondolat Kiadó, Budapest–Róma.
- 2017b *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711* (Historiográfia és projektterv). In: TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Gondolat Kiadó, Budapest–Róma, 243–315.
- 2018 *A (kora) újkori magyar egyházi archontológia és a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek* (Pyber, Balásfi, Draskovich püspöki processzusainak kivonataival, 1612–1638). In: VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár (szerk.): *Katolikus egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 17. században.* Történészceh Egyesület, Pécs, 13–48.
- 2019 *Problems and Possibilities of Catholic Confessionalization in Upper Hungary around 1640: Ad Limina Reports as Possible Mediums of Cultural Transfer.* In: BRUNERT, Maria-Elisabeth – FORGÓ, András – STROHMEYER, Arno (hg. von): *Kirche und Kulturtransfer. Ungarn und Zentraleuropa in der Frühen Neuzeit.* Aschendorff Verlag, Münster, 87–104.
- VALENTIČ, Mirko
1969 *Kameni spomenici Hrvatske XIII–XIX. stoljeća.* (Katalog Muzejskih Zbirki 2.) Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb.
- VERESS Endre
1941 *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1224–1864.* (Monumenta Hungariae Italica 3.) Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi,* Zagreb 1995.

PÉTER TUSOR

ITALIAN DOCUMENTS OF AN EGER BISHOP FROM 1617

Canonical process of János Erdődy in the Aldobrandini Archives of Frascati

The so-called canonical investigation protocols (*processus informativus*) are important sources from the Vatican Apostolic Archives from the 17th and 19th centuries, and one of the most unique sources for the Hungarica research. The personal documents and autobiographies form the basis of a prelate's prosopographical data even from a Hungarian perspective. The records of witness hearings held by the imperial nunciature, – with the exception of a few Roman proceedings – concerning Hungarian bishops and bishoprics, have been preserved more or less intact in the various fonds of the Vatican archives since the 1620s. It was not until 1626 that Urban VIII (1623–1644) ordered the compulsory archiving of documents. The domestic trials from the period before that, which answer about two dozen questions and record the testimony of at least three witnesses, are only rarely found in the archives of College of Cardinals, the Vienna Nunciature and the so-called *Dataria Apostolica* in the Vatican, the earliest being from 1613.

The protocol in question was found outside the Vatican, in the private archives of the Dukes of Aldobrandini, now in Frascati (Villa Belvedere). It is preserved in the papers of Cardinal Pietro Aldobrandini, who acted in the matter of papal

confirmation. We believe that it is the earliest existing *processus informativus* of Eger that has so far escaped the attention of scholars. During the proceedings in Prague in April 1617, a total of five witnesses testified under oath before the Papal Nuncio: protonotary apostolic and Zagreb lector Pál Jagusith; imperial and royal court *familiaris* and representative of the Croatian-Slavonian orders at the court Miklós Malenich; court prefect of Cardinal Klesl György Székely; canon of Bratislava Mihály Ramocsaházy and finally Hungarian secretary at the court Lőrinc Ferenczffy. Their testimonies provide a fascinating snapshot of the bishopric's relations in the period between the Bocskai and Bethlen campaigns. Their accounts provide much needed information on János Erdődy, one of the most unknown heads of the bishopric, who did not receive papal confirmation and did not take his post as bishop.

PÉTER TUSOR

DOCUMENTI DAL 1617 DI UN VESCOVO DI EGER

Processo canonico di János Erdődy presso l'Archivio Aldobrandini

Nel materiale dei secoli 17-19 dell'Archivio Apostolico Vaticano, uno dei tipi più particolari dal punto di vista della ricerca degli hungarica risulta quello dei verbali dei cosiddetti processi canonici (*processus informativus*). I documenti personali, in alcuni casi le autobiografie autografe sono certamente alla base della banca dati prosopografica dei prelati. I verbali degli interrogatori di testimoni, relativi a vescovi e diocesi ungheresi, svolti per lo più presso la nunziatura presso la corte imperiale (eccezione fatta per qualche procedura romana) ci sono pervenuti quasi senza lacune a partire dal 1620 nei vari fondi dell'archivio vaticano. Urbano VIII (1623–1644) ha ordinato solo nel 1626 l'obbligo di archiviare i documenti. I processi che contenevano le risposte a una ventina di domande e riguardavano almeno tre testimoni, si conservano solo sporadicamente dal periodo precedente all'Archivio Vaticano, nei fondi del collegio cardinalizio, della Nunziatura viennese e della cosiddetta Dataria Apostolica; il primo tale documento è del 1613.

Il verbale oggetto del presente saggio è stato ritrovato al di fuori del Vaticano, all'archivio privato dei principi Aldobrandini che oggi si trova a Frascati (Villa Belvedere), tra i documenti del cardinale Pietro Aldobrandini che si occupava della conferma pontificia. La fonte che finora non era stata oggetto di ricerca scientifica, secondo le conoscenze nostre odierne è il primo *processus informativus* di Eger rimastoci. Nel quadro della procedura svoltasi nell'aprile del 1617 a Praga, cinque testimoni hanno fatto la loro deposizione davanti al nunzio apostolico: Pál Jagusith, protonotario apostolico, canonico lettore di Zagabria; Miklós Malenich, familiare di corte imperiale e reale, rappresentante dei croati e schiavoni presso la corte imperiale; György Székely, prefetto di corte del cardinal Klesl; Mihály Ramocsaházy, canonico di Posonio e infine Lőrinc Ferenczffy, segretario ungherese presso la corte imperiale. Le cose da loro raccontate offrono uno sguardo contemporaneo interessante sulle relazioni interne della diocesi di Eger nel periodo tra le campagne militari di Bocskai e di Bethlen. Le loro relazioni su János Erdődy ci offrono dati finora sconosciuti su questa figura meno nota che alla fine non ha ottenuto la conferma pontificia e non ha potuto occupare la sede vescovile.